ESTUDIS

JOSEP PUIG I PLA
Evocació del carrer de Prat de la Riba,
a partir d'una festa de veïns el 1964 i d'un parlament de Josep Reniu

VICENÇ ARÍS
Josep Punsola i Vallespí (1913-1949)

PERE TIÓ I CASAS
Cent anys de l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró

RAMON SALAS I OLIVERAS
La ciutat en el record (III)

RECURSOS

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/64

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1999

FULLS/64

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1999

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 3
- **ESTUDIS**

EVOCACIÓ DEL CARRER DE PRAT DE LA RIBA, A PARTIR D'UNA FESTA DE VEÏNS EL 1964 I D'UN PARLAMENT DE JOSEP RENIU
Josep Puig i Pla 5

JOSEP PUNSOLA I VALLESPÍ (1913-1949)
Vicenç Arís 11

CENT ANYS DE L'AGRUPACIÓ CIENTÍFICO-EXCURSIONISTA DE MATARÓ
Pere Tió i Casas 24

LA CIUTAT EN EL RECORD (III)
Ramon Salas i Oliveras 38

- **RECURSOS** 44
- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 46

Portada: Segell i emblema de l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró, que aquest any commemora el centenari de la seva fundació.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà, c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració del Patronat Municipal de Cultura MATARÓ

EDITORIAL

VERS LA PLENA NORMALITAT INSTITUCIONAL. EL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA INCLÒS AL REGISTRE DE MUSEUS DE CATALUNYA

Al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC)* de 22 de març de 1999 (núm. 2852, pàg. 3.665) es publica la resolució del conseller de Cultura, Joan M. Pujals i Vallvé, per la qual s'inscriuen diversos museus al Registre de museus de Catalunya, entre els quals el MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA de Mataró, que amb el núm. d'expedient 119 queda registrat amb la categoria de «museu monogràfic».

El que en aparença podria semblar només un simple tràmit administratiu, té una transcendència més que rellevant pel que significa de reconeixement oficial de la nostra institució museística. La resolució, que inclou l'informe favorable de la Comissió Executiva de la Junta de Museus, és vigent des de la data de la seva publicació al *DOGC* i tanca un expedient de llarga elaboració.

L'antecedent primer d'aquesta resolució, el trobem en la promulgació de la Llei de Museus, l'any 1990, quan s'establia que «l'administració de la Generalitat ha de crear el Registre de Museus de Catalunya, que ha d'ésser l'inventari oficial dels museus catalans», al qual només es podran inscriure les institucions que compleixin les condicions establertes per aquesta llei i per les normes que la desenvolupen (Llei 17/1990 de 2 de novembre, de museus. Art. 5, 1. *DOGC* núm. 1.367, de 14 de novembre de 1990). Quedava establert, així mateix, que per reglament es determinarien les condicions i la forma de la inscripció i que, previ a la inscripció, caldria fer «la inspecció de les instal·lacions a fi de comprovar el compliment de la normativa corresponent» (art. 5, 4 i 2)».

La reglamentació fou desenvolupada en el decret 35/1992 de 10 de febrer de desplegament parcial de la Llei de museus (*DOGC* núm. 1581, 26 de febrer 1992) on es fixaren les condicions de protecció dels museus (àmbit de protecció, recursos humans i materials necessaris per a la protecció, mesures de conservació), de difusió (accessibilitat, difusió dels fons, àrees dels museus, senyalització, activitats comercials i publicitàries) i de documentació dels fons (l'obligatorietat de la documentació, el Llibre-Registre dels fons, el número de registre dels objectes o especímens, la fitxa d'inventari general, la conservació de la documentació, la seva informatització i l'inventari general de Catalunya). El decret creà, a més a més, el Registre de Museus de Catalunya i establí les pautes d'inici dels procediments d'inscripció, les mesures de control del compliment del decret i els efectes del seu incompliment; a més, inclou un annex, amb una extensa llista, on es relacionaven els aspectes a analitzar en les inspeccions.

D'ençà que el decret és vigent, el Servei de Museus de la Generalitat ha inspeccionat i ha emès informes sobre la situació de molts equipaments museístics de Catalunya que, resolts, han estat inscrits com a museu al Registre, quan ha estat el cas (i d'acord amb unes categories preestablertes: nacional, comarcal, local, monogràfic...), o com a «col·lecció» en altres supòsits.

La inclusió del MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA al Registre de museus de Catalunya atorga, com abans explicàvem, la condició oficial de museu a la nostra institució d'acord amb el que s'estableix a la normativa legal vigent. En el nostre cas concret, museu amb la categoria de monogràfic, atesa la naturalesa del fons que l'equip que el gestiona estudia, conserva i difon.

La inscripció al Registre és un revulsiu important per al nostre equipament cultural en el camí vers la plena normalitat institucional que vàrem iniciar fa bastants anys. És, alhora, per a tots nosaltres, un valuós estímul pel que significa de públic reconeixement a la feina que realitzem de manera professional però desinteressada, plens d'entusiasme i amb la més gran de les il·lusions.

Sobretot, però, la inclusió del MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA al Registre de museus de Catalunya és una bona notícia per a Mataró, per a la dinàmica cultural de la ciutat i, especialment, per als museus que hi tenen cabuda. El Museu de Mataró ja fa uns anys va superar la inspecció i ara ha estat el nostre torn. Dos equipaments museístics legalment reconeguts, de diferent entitat, però amb un projecte comú: la salvaguarda i difusió del patrimoni cultural de la ciutat de Mataró.

ACTUALITAT

EL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA INSCRIT AL REGISTRE DE MUSEUS DE CATALUNYA

Transcripció de la resolució, publicada al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 2852, data 22 de març de 1999.

«DEPARTAMENT DE CULTURA.

RESOLUCIÓ
de 8 de març de 1999, per la qual s'inscriuen diversos museus al Registre de museus de Catalunya.

Atesos l'article 5 de la Llei 17/1990, de 2 de novembre, de museus, i el capítol 4 del Decret 35/1992, de 10 de febrer, de desplegament parcial de la Llei de museus;

Vist que s'han tramitat els corresponents expedients d'inscripció, d'acord amb el Decret 35/1992, de 10 de febrer;

Atès l'informe favorable de la Comissió Executiva de la Junta de Museus, segons l'article 2.1.a) del Decret 209/1998,

RESOLC:

–1 Inscriure al Registre de museus de Catalunya els museus que consten a l'annex d'aquesta Resolució.

–2 Ordenar la publicació de la present Resolució al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* i la seva notificació als interessats, els quals hi poden interposar recurs contenciós administratiu en el termini de dos mesos a comptar de la recepció de la notificació.

Barcelona, 8 de març de 1999

Joan M. Pujals i Vallvé
Conseller de Cultura

Annex:

Expedient : 18.
Nom museu : Museu Comarcal de la Garrotxa.
Municipi : Olot.
Categoria : museu comarcal.

Expedient : 103.
Nom museu : Museu de la Noguera.
Municipi : Balaguer.
Categoria : museu local.

Expedient : 114.
Nom museu : Museu del Ferrocarril.
Municipi : Vilanova i la Geltrú.
Categoria : museu monogràfic.

Expedient : 119.
Nom museu : Museu Arxiu de Santa Maria.
Municipi : Mataró.
Categoria : museu monogràfic.

Expedient : 134.
Nom museu : Museu Municipal de Tossa de Mar.
Municipi : Tossa de Mar.
Categoria : museu local.

Expedient : 149.
Nom museu : Museu Municipal de la Pagesia.
Municipi : Castellbisbal.
Categoria : museu monogràfic.

XVI SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la *XVI SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*, prevista per al dissabte dia 27 de novembre de 1999.

Per això convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació perquè puguin presentar comunicacions escrites.

Les comunicacions podran tenir una extensió màxima de vint fulls DIN A-4, a doble espai (30 línies x 70 espais). Hauran d'anar necessàriament acompanyades d'un resum que no podrà excedir les tres pàgines, i que serà el text que es permetrà llegir el dia de la Sessió. Seria molt convenient d'adjuntar, a més, suport informàtic (disquet 3.5 ps).

En l'acte de la Sessió es llegiran els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col·loqui. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material àudio-visual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 13 de novembre de 1999. Podran ser trameses per correu (MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c/ Beata Maria, núm. 3, 08301 Mataró) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (dissabtes d'11 a 2 i de 6 a 9).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà el conjunt de les comunicacions.

NOTÍCIA DE DONATIUS REBUTS

Els Srs. Lluís i Pilar Cuadrada i Gallifa han lliurat al Museu Arxiu una col·lecció de programes de les festes de les Santes, d'abans del 1936, amb exemplars de finals del segle XIX.

La Sra. Carmen Ametller ha donat documentació de la indústria Asensio S.A. i el Sr. Xavier Cateura fotografies, periòdics i documents diversos.

El Sr. Joaquim Viladevall ha donat fotografies diverses de la basílica de Santa Maria, a l'inici de l'actual segle, i d'altres esglésies de la ciutat.

Ho fem constar i ho agraïm expressament.

Josep Reniu i Calvet, col·laborador del Museu Arxiu de Santa Maria, ha estat recentment homenatjat pels seus amics mataronins. Un parlament seu de l'any 1964, evocant el carrer de Prat de la Riba, on havia viscut, és presentat tot seguit per Josep Puig i Pla.

EVOCACIÓ DEL CARRER DE PRAT DE LA RIBA, A PARTIR D'UNA FESTA DE VEÏNS EL 1964 I D'UN PARLAMENT DE JOSEP RENIU

El carrer de Prat de la Riba de Mataró és un carrer de la banda de llevant de l'eixample mataroní. Té, però, unes característiques pròpies, ja que el seu disseny és diferent del dels altres carrers del sector. Al Pla d'Eixample de 1878 l'enginyer Melcior de Palau i l'arquitecte Emili Cabanyes van projectar un nou vial des del final del carrer de Cristina fins al sector conegut com a Puerto Rico, prop de la riera de Sant Simó. El carrer es preveia de més amplada i amb arbres, perquè fos la sortida de la ciutat antiga cap al camí antic de Llavaneres o camí de les Cinc Sènies. I aquest nou carrer se'l va anomenar Passeig de Puerto Rico. Més tard rebria el nom de Prat de la Riba en homenatge al polític catalanista, primer president de la Mancomunitat de Catalunya, entre els anys 1914 i 1917.

El primer tram del carrer de Prat de la Riba s'obrí a l'entorn del 1890. Un plànol de la ciutat, editat per l'Ajuntament l'any 1911, assenyala l'existència de les primeres quatre illes de cases d'aquesta via urbana, entre el Rierot i el carrer d'Alarcón. A la mateixa època s'havia format també el tram final, amb les fàbriques Gassol i Clément Marot. L'any 1915, a la fi del carrer, s'alçaren els edificis de l'Escorxador projectats per l'arquitecte Melcior de Palau. La resta de carrer quedà configurada durant els anys vint, tot i que l'obertura del carrer de Floridablanca és molt més recent.

Més enllà de Can Gassol i de l'Escorxador, avui destinat a dependències i serveis municipals, durant els anys seixanta es construïren els blocs d'habitatges denominats Federico Mayo i Grup les Santes, a càrrec de l'Instituto Nacional de la Vivienda, actuació que determinà la formació de la placeta dita aleshores de Federico Mayo i avui de Puerto Rico, en la confluència del carrer de Prat de la Riba amb la ronda Alfonso X el Sabio.

Tal com ja hem dit, el primer nom del carrer va ser Passeig de Puerto Rico, però posteriorment, després del 1917, un cop mort el polític, passà a denominar-se carrer de Prat de la Riba. El franquisme eliminà el nom i imposà el de Primera Bandera de Falange de Cataluña, més afí a les seves essències. Amb la democràcia recuperà el nom de Prat de la Riba, a instàncies del Secretariat Local del Congrés de Cultura Catalana i moltes entitats mataronines (vegeu *FULLS/59*).

* * *

Però tornem enrera, el primer tram del carrer de Prat de la Riba, format amb cases de cós, amb les amples voreres dividides en dues parts –la més propera a les cases, enllosada o pavimentada, i la que toca a la calçada, amb terra i arbres– sempre ha tingut aspecte molt atractiu. És un indret on s'ha fet molta vida exterior, a

Grup de nens i nenes en una *serenata* del carrer, als anys vint.
Al mig, dret amb un gos, Josep Reniu. Assegut, el segon a mà dreta del lector, és un dels germans Cuní i Pera.
Arxiu Josep Reniu i Calvet.

l'aire lliure –especialment a l'estiu– prenent la fresca, sota els arbres, amb les cadires o els balancins, trets de l'interior de les cases, o utilitzant els bancs introduïts durant els anys vuitanta, fent grup o rotllana de familiars, veïns i amics. Al carrer, com solia fer-se a molts llocs de la ciutat, des de principis de segle s'hi celebraven festes, les típiques *serenates*, represes durant els anys vuitanta, com en molts altres carrers, i que perduren actualment.

Els carrers i la seva gent, com tots els cossos vius, amb els anys canvien. Arriben nous veïns i d'altres se'n van, sense alterar, però, com en aquest cas, la convivència i el bon ambient. L'any 1964, els ciutadans que havien viscut al carrer pels entorns de l'any vint van voler celebrar una festa per rememorar la seva època de veïnatge, en uns moments que els efectes de la Guerra Civil ja anaven quedant enrera. Així, el 18 de juliol d'aquell any una comissió de veïns va organitzar una *Festa de germanor i retrobança entre els antics veïns dels carrers Prat de la Riba (antic barri del Puerto Rico) i adjacents*. Els responsables de l'organització van ser Antoni Sarlat, el fotògraf, Antoni Sabé i Josep Reniu, que ja no vivien al barri, i el dirigent esportiu Francesc de P. Cuní, que encara hi vivia.

L'acte va tenir lloc a l'Hotel Suís, situat al Camí Ral, cantonada amb el carrer de Sant Agustí, avui ja no existent. Antoni Sarlat, antic veí del carrer d'Alarcón i ex-actor de la companyia de l'Iris, va iniciar els parlaments, i, en acabar, va ser el rapsode i actor Josep Reniu, ex-veí del carrer de Prat de la Riba, qui va pronunciar un discurs que reprodueixo en gran part pel seu valor evocador. Va fer així Josep Reniu:

«Amics, voldria saber exposar, en unes breus paraules, tota la bellesa de l'acte que estem celebrant. No hi cabria una major esplendor. La taula fa goig de debò i les cares de tots ens són prou conegudes, per a fer-nos trobar com a casa mateix i en la millor de les companyies.

Quasi podria dir-vos que hi som tots. I el record s'aviva amb els noms de Can Felions, Cal sastre, Can Tuixans, la Vadora, la senyora Marieta, etcètera, etcètera; amb el cafè de Can Menció, amb el seu cor L'Harmonia, amb la majoria dels cantors, tots del barri; amb en Peret de Ca la Vadora. La desapareguda *Riqueña*, amb en Rotger quan feia escampar tota la quitxalla del veïnat. Aquells partits de futbol en el cós de Can Tuixans i el Verdet, i el cèlebre foc de Sant Joan, entre les cantonades del Prat de la Riba, Cristina

Festa de Germanor i Retrobança

entre els antics
veïns dels carrers

Prat de la Riba
(antic barri del Puerto Rico)
i adjacents

EPOCA: 1920

Mataró, 18 de Juliol del 1964.

Portada del programa d'actes.
Arxiu Josep Reniu i Calvet.

i Rierot. Tothom es volia lluir fent el més impossible, així mateix en les tradicionals *serenates*, en les quals el veïnat es bolcava amb un entusiasme tan rarament comprès en els nostres dies.

Qui no recordarà en Vador Rabassa (e.p.d.), forner i en aquell temps alcalde de barri? La seva bonhomia serà present en molts de vosaltres. Per la seva inestimable cordialitat sorgiren aquests rodolins anònims que el senyor Feliciano Cuní (e.p.d.), el sastre d'inoblidable record, et recitava sempre mentre et feia la primera prova:

Visca la gresca, visca el xivarri,
visca en Vador de cal forner,
qu'és l'alcalde del nostre carrer.

Això sol ja demostra l'alegria i la bona unió del barri.

En el terreny de l'esport no podem eludir la rellevant trajectòria de la Penya X. Ara, l'any 1965 farà els trenta anys de la seva fundació[1]. I encara continua amb la mateixa fortalesa del primer dia. Recordem que ja, llavors, tenia per nom la *Penya X del Prat de la Riba*.

Sopar

Entremesos variats i escollits
Fritura de peix - Maionesa - Romescu
Vins del país - Aigües minerals
Pollastre amb adob i guarnició
Xampany - Postre - Gelat
Cafè - Licors

Menú del sopar.
Arxiu Josep Reniu i Calvet.

Sus Reniu

Fe[illegible]a de Germanor i Retro[illegible]ança
entre els antics veïns dels carrers
PRAT DE LA RIBA
(antic barri del Puerto Rico) i adjacents.

1920 **1964**

SOPAR

En espera d'altres plats,
entremesos variats.
El veïnat posarà greix,
menjant fritura de peix.
I romescu i maionesa,
per a fer una bona entesa.
Beurem vins del Paradís,
dels ceps mes vells del país.
I si algú te massa set,
qu'el toquet faci a galet.
Pel's delicats comensals,
hi hauràn aigues minerals.
I si cal un altre plat,
de bullit o d'escaldat.
El cuiner no ho tè en descuit,
i no quedarà ventre buit.
Com de casa i ben criat,
hi haurà pollastres del prat.
Els "pur sang" del galliner,
guarnits amb gust llaminer.
I,ací, els taps ja petaràn,
com la nit de sant Joan.

I els veïns farem tabola,
xarrupant Canals Nubiola.
El xampany pujarà al cap,
i ningú trobarà el tap.
En menys de dir un pare nostre,
ens haurem menjat el postre.
I esperarem el gelat,
per a païr el qu'hem sopat.
Desferem colls i botons,
i afluixerem cinturons.
I encendrem un cigarret,
i s'escaparà algún pet!
Café, coñacs i... licors,
per a prendre bons colors.
I discursos a desdí,
amb musiques del ahir.
La recepta te el seu preu:
veïns, tots, no us hi penseu!

Mataró, a 18 del Juliol del 1964

58

HOTEL SUIS - PREU: 185 PTES.

Tiquet del sopar.
Arxiu Josep Reniu i Calvet.

No oblidem tampoc que quasi tots varen cursar els primers estudis en el col·legi del carrer d'Alarcón.[2]

Seria molt llarga la llista d'antics amics del barri de Puerto Rico, el Rierot, els carrers Fortuny, Cristina, Moreto, Alarcón,... que en el curs d'aquest temps han destacat en el món de les arts i de les lletres, així com en els oficis i esports. Alguns d'ells han conquerit fama i renom nacional. Destaquem, sinó, l'acusada personalitat del senyor Josep Pascual Vila, catedràtic de química

Francesc de P. Cuní parlant, acabat el sopar. Al seu costat Antoni Sarlat (a la dreta del lector) i Vicenç Fuster a l'esquerra, president de la Federació d'Orfeons de Catalunya i membre de la Junta de l'Orfeó de Sants.

Fotografia Masachs. Arxiu Josep Reniu i Calvet.

orgànica de la facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, que pels seus treballs i estudis ha merescut les més altes distincions de la gent més docta de dintre i de fora del nostre país. No obstant les seves peremptòries ocupacions, s'ha dignat sumar-se a la nostra festa enviant-nos una cordialíssima missiva.

És veritablement, la d'avui, una nit de joia. Tenim al nostre entorn la representació més genuïna d'aquell antic veïnat. Àvies, pares, fills, germans, esposes, en una llaçada familiar que ens retroba a tots, com a signe evident de pau i de bona concordança. És, en aquesta llaçada, que hi voldríem veure els companys que hem perdut, tots aquells que l'embat de la vida ha allunyat massa de nosaltres, els quals també recordarem, amb més enyor que mai, en aquesta venturosa nit.

Així la veu del poeta, la lira entranyable d'en Punsola[3] ens retornarà a tots, per uns instants, en aquella edat primicera del nostre viure. La seva poesia *Recordes...?*[4], una de les més extenses i reeixides que té escrites el poeta i que encara es conserva inèdita, com la gran part de la seva producció[5], fou escrita la primavera de 1944, en ocasió de retrobar-nos, ja més grans tots dos, com així ens retrobem ara tots nosaltres:

«(...)
Parla, parla, amic! Polsa la lira.
Agenolla't vora meu, prop dels difunts.
Podem resar ben fort, no hi ha qui ens mira,
només els dos d'abans, i tots ben junts!
Pots treure't les sabates, estripar-les,
pots córrer pels estius ben nu de peus;
podem collir bestioles, esventrar-les
partir-nos un bon mos, amb faritzeus;
sentir-nos la il·lusió de la quitxalla
d'aquell temps estintolat amb poques cordes;
el dels sabres i pistoles de quincalla...
de les hores del carrer... No les recordes?
(...)»

Per les coses més insignificants i petites, es comença la gran sembrada que ha de florir en el si de la terra. La llavor és una cosa petita, però que si es ben rega, creix i creix i creix! La pau de la casa, la pau del carrer, la pau dels pobles, només pot valorar la trajectòria dels homes, i donar-los com a béns seus els fruits que haurà conquerit. En aquesta nit d'evocació, arrencaran del nostre pit les més belles sensacions de pau i de germanor. Heus ací, dues paraules d'universal llenguatge, que cal propagar per a poder aconseguir, definitivament, la millor bona entesa entre els homes que avui regeixen els destins de la humanitat.

És molt corrent avui de dir: «No queda temps per a res!». Aquest «res», que precisament és la feina que no devem deixar mai, la feina de llegir, la feina de pensar, la feina de saber reposar una estona, els ulls guaitant al cel, i comprendre la raó del nostre fer i del nostre viure.

Per ací es comença: guaitant el cel, aquesta munió d'estrelles que ens envolten, brillants i petites, i cadascuna d'elles un món més grandiós que no pas el que ens acull a nosaltres.

Josep Reniu, Vicenç Fuster i Antoni Sarlat.

Fotografia Masachs. Arxiu Josep Reniu i Calvet.

Retornem amics, al nostre carrer, a la pols beneïda del nostre antic carrer, amb els mateixos arbres, amb les mateixes cantonades i voreres, amb les mateixes cases i gent del veïnat! I veiem-nos petits com aleshores, entremaliats, però nets de rancor i malícia.

Glatim novament d'aquell temps, i que es mantingui perdurable en nosaltres. De la vida del carrer, se'n poden treure bellíssimes conseqüències. Si el carrer respira i dorm en pau, és senyal evident que el poble treballa i canta!

Al món, hi venim per a quelcom més important que el viure material que a tots, vulguis o no, se'ns emporta. Naixem, i hem d'aprendre a saber passar per la vida, en un temps més o menys llarg. I en aquest interval, en aquest «aprendre» de cada dia, es poden realitzar grans coses, sens cap mena de dubte. Una mostra d'aquestes, aquest acte de retrobança, que estem tots celebrant. No és solament la bona vianda. El pa de la taula que tots hem compartit, agermanats com una sola família. És, de forma transcendent i prevista, el sentit fondament espiritual que entranya aquesta bellíssima presència de tota una gent, que abans s'havien relacionat i que després de més de quaranta anys tornen a reveure's reunits a l'entorn d'una mateixa taula.

Unes fotografies de l'època ens retornen al mateix lloc d'abans. Al nostre carrer. La instantània, presa en un moment dins la cartolina del revelat, ens mostra, inefable, aquelles colles de nois i noies, que festejàvem la festa del carrer en ocasió de les nostres *serenates*, de gratíssima recordança. La quitxalla recorria, d'un cap a l'altre, tot el veïnat, col·laborant a la festa i expressant la seva joia, com un ocellam dispers que rabegés les seves ales en la pols inefable del carrer.

Aquests petits retalls del nostre antic viure, retornen a nosaltres avui, com si fóssim encara infants, i la grapa del temps ens hagués deixat indemnes, conservant tota la tendror a la boca.

«Voldria ésser un noi que dugués bata encara,
sentir-me, com abans, cama lleuger,
acompanyat a escola de la mare,
i, de la classe, jo arribar el primer.»[6]

I en aquest bellíssim instant del record, quan veus que el temps no compta. Que està immutable i molt a prop de les coses de l'esperit. I que si sabem «aturar-nos» com diu Maragall, per a contemplar l'hermosura d'aquest món, sempre serem joves, eternament joves!... »

* * *

Per a la celebració dels actes, prèviament es va parlar amb l'Ajuntament; eren temps que calia permís per a tot. Membres de la comissió es van entrevistar amb l'alcalde, Pedro Crespo, que ho va autoritzar verbalment. Amb tot, els programes de mà, editats en català, portaven el nom de carrer *Prat de la Riba*, llavors prohibit. La premsa de l'època no va fer cap referència de la festa.

El sopar va tenir lloc a la planta baixa de l'Hotel Suís; al pis de dalt tenia lloc la celebració oficial del dia. Recordem que era el dia 18 de

L'actual carrer de Prat de la Riba. Fotografia Miquel Sala. MASMM.

juliol, data en què se celebrava l'aniversari de l'aixecament armat de Franco i altres militars, i que era la festa oficial del Règim. Els parlaments de l'acte commemoratiu dels veïns van ser en català i l'acte no es va acabar sense un fet propi d'aquells anys de repressió. En acabar, Reniu va rebre per escrit una amenaça –anònima, evidentment– que li va ser portada en mà per un cambrer d'un bar de la Rambla, a qui algú havia donat.

Josep Puig i Pla

NOTES.

1.- En el programa de les Noces d'Or de la Penya X (1985) es va publicar un article de Josep Reniu titulat *Remembrança d'aquells joves i primers anys de la PENYA X*, que recorda la fundació d'aquest club esportiu en el carrer de Prat de la Riba.

2.- Escola estatal de nois.

3.- El poeta Josep Punsola i Vallespí (1913-1949) va néixer a la cantonada Moreto-Prat de la Riba, on la seva mare tenia una lleteria.

4.- Maria Mercè Bruguera en el seu pròleg a *Josep Punsola i Vallespí. Obra poètica completa* (Patronat Municipal de Cultura de Mataró - Ed. Altafulla, 1989) es refereix a aquesta poesia «En casar-se, la família (Punsola) s'havia instal·lat al *Puerto Rico*, un dels ravals més característics del vuitcentisme mataroní. El nen Punsola, que hi va créixer envoltat d'un medi acolorit i divers, combinà la vida familiar amb l'ambient del carrer i l'escola. Les reminiscències d'aquells anys quedaren plasmades en el poema *Recordes...?*, autèntic cant elegíac a una època finida, i en conseqüència perduda, que el poeta adreçà, anys més tard, al seu amic Josep Reniu...» (p. V). La dedicatòria del poema diu «A qui fa viure el vers, Josep Reniu, company meu d'alba primera».

5.- El poema es publicà a l'obra citada a la nota anterior.

6.- Vers original de Josep Reniu.

En ocasió del cinquantenari de la mort de Josep Punsola i Vallespí, Vicenç Arís, cunyat, amic i col·laborador del poeta, introdueix una petita semblança biogràfica seva, que, a més, és descriptiva de molts aspectes del Mataró de la postguerra.

JOSEP PUNSOLA I VALLESPÍ (1913-1949)

Punsola nasqué el 19 d'agost de 1913, a Mataró. La seva infantesa transcorregué en un dels barris més populars del Mataró, al Puerto Rico.

Va néixer al carrer de Prat de la Riba, aleshores dit encara Puerto Rico, núm. 21, cantonada al carrer de Moreto. Com qualsevol infant d'aquells contorns, els seus primers passos foren per les amples voreres del carrer que, avui, tot i els anys transcorreguts, encara tenen el mateix ambient.

A l'escola, sota la bata dels Maristes del carrer de Sant Josep, el recordem com un col·legial esprimatxat i un alumne assenyat i estudiós que, malgrat ésser dels més petits en les classes superiors, la «quinta» del col·legi, era en lloc destacat entre companys més grans que ell. Fou deixeble de l'«Hermano» Doroteu.

En els seus jocs podríem recordar-li molts amics, tant a l'escola com al carrer. No volem caure en cap omissió; alguns d'ells, però, els retrobarem més endavant.

La seva formació fou la característica de la seva generació. Tot i que per la seva extracció familiar no va poder fer estudis superiors, assimilà

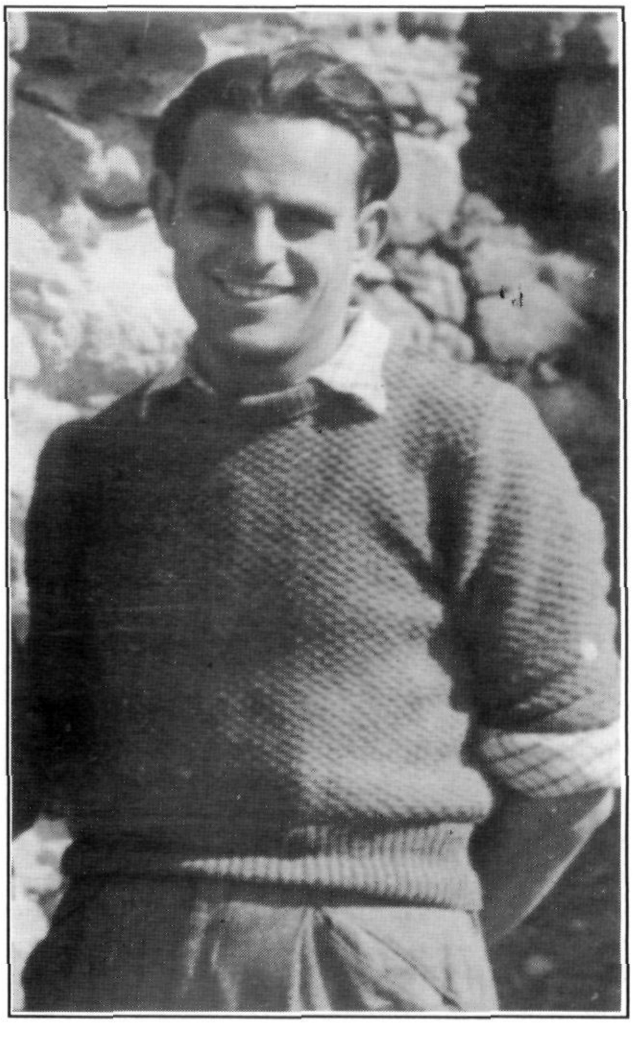

Josep Punsola.
Fotografia Vicenç Arís.

bona part del que li havien ensenyat a l'escola i tot allò que a través de la vida de cada dia podien retenir els nois de la seva edat en aquella època.

De molt jove fou iniciat vers el treball d'oficina, que com a treball no deixarà fins dos dies abans de la seva mort. Era molt pulcre en l'escriure i tenia una lletra menuda i bellament cal·ligràfica. I el costum d'escriure en qualsevol paper. Molts pensaments, acudits, poesia, eren escrits en qualsevol retall, costum que li perdurà sempre.

L'estimació del seu país, l'amor envers les coses, els llocs, les persones, i les inquietuds socials se li desvetllaren en aquells temps. Després vindrien la guerra civil i la postguerra. I per això trobarem en la seva poesia un fons amarg de descontent. Les estrofes finals de les *Epifanies lamentables* en són expressives:

«Plorar tan sols. Mai rebel!
No siguis dels que es belluguen.
Has de saber que al gran cel
no hi van sols els nens que juguen,
els que no juguen, també...
Però, és que diuen lleis divines
que uns joguina han de ser
i els altres tenir joguines?»

També era un bon escaquista, tot i que aquesta afecció no va poder desenvolupar-la tant com potser hauria volgut, ja que el temps no li sobrava.

PARÈNTESI (1936-1939)

El parèntesi de la guerra civil marcà la personalitat d'en Punsola i el condicionà en tot el que fou i el que va fer després.

Quan fou demanada la seva lleva, en un moment que el transtorn bèl·lic era força sorollós, fou portat al front d'Aragó.

A través de les seves cartes –de les poques que es deuen poder consultar– es pot reconèixer el seu esperit obert i sincer, la seva bonhomia i també el seu punt irònic, quan no còmic, que de tot hi havia en la personalitat d'en Punsola.

Era rebel a l'esperit de tot allò que l'envoltava, la seva poesia en parla a bastament. I és en aquesta època quan encetà més de veres la poesia amorosa. Feia poc s'havia promès. L'epistolari i la poesia són a voltes plens de suau melangia, que contrasta, però, amb altres moments en què l'esperit es rebel·la. Tot el que escriuria després de passada la lluita porta el sediment, amarg o alegre, de totes les hores viscudes durant els tres anys de trasbals.

Fou a Vernet, quatre cases dalt d'un turó, i prop d'Artesa de Segre, on Punsola féu el sojorn més llarg de la guerra. Allí passà uns mesos, immers en la geografia d'aquell racó de la conca del Segre, tot i tallant boscos d'allí els vorals, la fusta dels quals era transportada al cada dia més proper front de combat. Poc li deuria plaure la destrossa d'uns arbres que la guerra necessitava i que ell havia d'abatre a cops de destral...

Aquí la contesa li transcorregué plàcida i bastant distreta. La missió de reraguarda que li havia estat confiada era força planera. Després... la fugida, la reculada fins al Portús, i la subsegüent encerclada en un camp de concentració. El vast camp que s'havia erigit a Septfonds, cara al proper Pirineu, conegué les passejades del poeta darrera les filferrades, de les quals sortí quan la calor del juliol de l'any 1939, després d'un hivern a bastament fred, i després d'haver passat les calamitats adients als camps de concentració, fam, fred, brutícia i misèria; d'aquestes calamitats no es deslliuraria fins arribar a casa seva amb una sabata de cada mena.

El bagatge poètic i humà –violent i dolç– tornà amb ell després del llarg temps immers en la gran tragèdia que li tocà de viure de ben a prop.

PUNSOLA I L'AMISTAT

Amistat, bandera blanca

«Sempre quelcom t'entrebanca
No tot, al món, són febrers,
amb florides d'ametllers
vestits de bandera blanca.
    Sempre hi ha un giravolt cru
    amb urpes de brancam nu
    i estigmes de camí-ral;
    i un fracàs de tiges tendres
    sota l'àrid de les cendres
    i els drapets de carnaval.
Per això, quan sent la sang balba
l'alerta d'aquell pessic
de l'amic que és ben amic,
quant sent l'abraç que la salva,
    per damunt del que entrebanca,
    li ve un record de febrer
    amb florides d'ametller
    vestit de bandera blanca.»

Josep Punsola, amb la seva germana Manuela i el seu cunyat Vicenç Arís.

Fotografia Enric Fité.

Es pot dir que en Punsola visqué tota la vida sota el signe de l'amistat. Era una persona especialment afectuosa envers els altres. L'amistat era innata en ell; es donava. I gairebé sempre a canvi de res. I ho feia amb totes les persones, fossin de la condició que fossin.

Llargs anys lligà amistat amb el pare Roig, aquell escolapi vellet, trempat, que li musicà algunes poesies fent-ne bones cançons o adaptacions dels grans mestres, la música dels quals es coneixia a fons. Per ell va saber quina era la música de Bach, de Wagner i d'altres grans simfònics i amb ell havia passat belles estones a la seva cel·la de Santa Anna, tot parlant de música i poesia.

Amic de tothom, el seu afecte heterogeni el portà a cercar amistats. Una d'elles, la que va tenir amb la Pepeta Bartomeu, malaltissa de cos, però d'una gran humanitat, el situà en un ambient quelcom clínic, la sala de Dones de l'Hospital de Mataró. Moltes visites féu Punsola a aquest racó dels malalts de pulmons. Li serví per a fer-se càrrec del dolor humà en els casos patològics que conegué. Fins en féu poesia, aquella poesia plena d'humanitat que diu en el seu final...

«Pot somriure el rostre dolç de verges brunes
espargint-los esperances amb son nom,
fent-los creure que muntanyes, sols i llunes
són creades per a bon gaudi de tothom;
que damunt de la il·lusió del cor del vent,
del misteri d'esperança de la imatge
hi voleia el somni negre de la dent
que prepara als d'aquí el gran viatge
vers els límits enrampats, orfes de gema,
vers l'estrella dels paisatges ignorats
senyalada amb quatre pals estintolats
en tres vèrtexs punxeguts que formen ema.»

I darrera d'aquesta, ja imaginava la poesia per al sant de l'amic, del veí, del familiar, la de l'estampa de la primera comunió... Versificar no li era costós i per això podia complaure tothom. Sempre, però, sota el signe de l'honestedat lingüística. El seu diccionari de Pompeu Fabra ens explicaria les múltiples consultes i els seus fulls marquen la pàtina d'un treball perllongat.

Lligà moltes, moltes amistats. Una d'elles, venia de l'escola, fou amb en Domènec Rovira, el director de la Banda Municipal de Mataró, a qui, en ocasió del seu prematur traspàs, dedicà un bell model d'elegia, en record de l'amic que l'havia avançat en el camí del més enllà.

Ferma fou la troballa amb en Josep Reniu. Malgrat que de petits s'haguessin barallat sovint –vivien tots dos al carrer de Prat de la Riba– i que a l'escola –als Maristes– fossin companys de jocs i trapelleries, el temps, els anys, els havien separat. El retrobament fou en un moment en què Punsola prodigava la poesia. I en Reniu fou el rapsoda a qui confià les seves rimes. No pas uns primers versos, sinó una producció ja plena, massissa de fons i de forma.

I un altre gran amic d'en Punsola era el músic Joan Tutó.

En Punsola, en Reniu i en Tutó eren grans amics. En Joan Tutó –aquell bonafè d'en Tutó– era potser el més candorós de la colla. En Reniu l'irònic murriesc, i ell, en Punsola, el poeta. Quina

quantitat de converses, en una o altra cantonada, a hores altes de la nit, a voltes de matinada, no havien lligat els tres amics!

Joan Tutó musicà algunes poesies d'en Punsola. Quan a la UEC tot just s'iniciaven els primers intents d'uns cursets de cançons, li posà música a aquesta poesia.

Pluja a muntanya

«La pluja a muntanya,
no enganya...
La pluja remulla,
verdeja la fulla,
repinta els alts xops,
i fa més llustrosa
l'esquena dels llops,
quan la pluja crida,
és la vida...
Refà els caminals,
i els brancams malalts,
i els prats que eren morts,
I els xops creixen alts,
i els llops molt més forts.
La pluja a muntanya,
no enganya...
La pluja, quan crida,
és la vida.»

I també, a la mateixa entitat, en una època d'eufòria sardanística, els components de la colla «L'espiga d'or» li encarregaren la lletra de l'himne del grup. I l'himne, musicat per Joan Tutó, fou, a la vegada, himne i sardana, que fou estrenada per la cobla Mataró –si mal no recordem– en un aplec organitzat per la UEC a la font Modolell, de Cabrera.

En Punsola, a més de conrear l'amistat, no deixava d'ésser un bonafè remarcable. Fins i tot una vegada un desconegut li va demanar que li deixés la bicicleta amb què feia els seus encàrrecs diaris, i, sense ni pensar-s'ho, li lliurà sense cap més garantia. No cal dir que no li va retornar.

Aquesta bicicleta, i una altra que també li robaren, eren el nexe d'unió de moltes de les seves activitats i de la relació amb els amics. Amb un sac lligat al quadre de la bicicleta, l'hauríeu vist molts dies pujar per la Rambla i la Riera. Era aquella època de penúria. En Punsola recollia amb aquell sac el pa per als treballadors de l'empresa de transports del seu pare.

A mitja Rambla s'aturava a can Tria. Més amunt l'Esteve Albert era el seu nou interlocutor. Riera amunt una altra fita era can Fité. L'amistat lligada amb l'Enric Fité durà sempre i l'afinitat d'idees dins el món meravellós de les imatges el portarà a col·laborar en la pràctica totalitat dels films d'en Fité.

POESIA

La poesia per a en Punsola ho fou tot. El seu magí sempre estava a punt per a la vesificació. I era conseqüent amb totes les idees de les quals n'extreia sempre la part poètica. Treballava amb la poesia a diari i a tothora. Molts dels seus pensaments els traduïa, de seguida, en poesia.

Tant la poesia seriosa com la festiva, li sortia a dolls. Fent-ne uns apunts primer i després procurant que el contingut correspongués encertadament amb una bona lírica i a una més depurada paraula.

En més d'una anada excursionista l'havíem sentit com creava poesia tot caminant, influït per l'espectacle que l'envoltava, com feia destacar enmig d'una boira espessa la fantasmagoria del bosc, o bé fent-nos sentir el ritme de

«El pas, porta el pas...
el vol, la volada...»

d'aquells *Goigs al Cadí*, elaborats en una excursió al Bergadà, venint del Pedraforca, sobretot quan comença

«Sembra, juny, el Collell
de flors;
l'esquellot més vell
diu contes sonors
al bestiar novell,
i, on són els pastors?
Llibertat immensa del ramat,
perdut,
entre un cim trencat
i un avenc sorrut,
feliç, en la llenca gemada
que floreix amb ell,
en la portalada
on el cel té entrada,
al cel del Collell.
Sortós qui pogués
ésser etern pres
del màgic conjunt;
mes,
adéu, Pedraforca.
Jo me'n vaig, amunt
vers la terra eixorca...»

Havia llegit molta poesia, tant catalana com castellana. Des dels clàssics fins a García Lorca. Era admirador de la poesia verdagueriana, que coneixia a fons, com també la de molts altres poetes de la Renaixença. I a través de traduccions seguia la poesia en altres llengües. Admirava l'hindú Rabindranah Tagore. Li havia plagut molt *El llibre de la Jungla* de Kipling.

Durant els primers anys de la postguerra anà madurant idees que, fetes poesia, eren només llegides dintre el clos familiar i poc més. Després, junt amb altres amics, dels quals caldria remarcar l'exuberant i dinàmic Lluís Terricabres –Terri– crearen una tertúlia que batejaren amb el nom d'El Canelobre. Al voltant de la llum d'un canelobre, en temps de restriccions, quan el fluid elèctric era escàs, tota una colla d'amics afeccionats a la música, la pintura i la poesia s'agombolaven primer a la barberia d'en Tutó i després, quan en Tutó anà a Amèrica, a la rebotiga de la drogueria de can Martí Fité, a la Riera, cantonada al carrer d'en Pujol, presidits per la presència voluminosa i amical del propietari de la botiga. La relació entre els components d'El Canelobre durà uns tres anys.

Després la major part d'ells formaren una tertúlia «la del dijous» a casa del Sr. Joan Mas i Conchelo, que sota el pseudònim de Joan Pubill i Coll acollia amb amabilitat i esplendidesa poetes, dibuixants, rapsodes, pintors i artistes, que formant amigable colla no solament feien poesia i música a la ciutat sinó que, en una companyonia exemplar, portaven els seus passos per molts racons de la nostra terra.

Dins d'aquesta colla, Punsola era persona important i, a través d'ella, féu contacte i va conèixer molts escriptors i homes de lletres que venien a Mataró al cenacle mataroní dels dijous. La tertúlia, a més, fou per a en Punsola un nou al·licient i ver estímul per a la seva producció poètica. Sobretot moltes poesies d'aquesta època foren escrites lligant la relació amical amb molts dels components d'aquesta tertúlia. Per a en Punsola fou molt encoratjadora la trobada amb Josep Maria de Sagarra que, en una vinguda del poeta a Mataró, va obrir el nou àlbum d'autògrafs del novell poeta «desitjant-li satisfaccions espirituals i hores amables».

Cal comentar també un treball que en Punsola començà i del qual ben poc va poder escriure, la traducció en vers de *El conte de les mil i una nits*, sobre una obra francesa del Dr. J. C. Mardrus, que llegí àvidament i que es va proposar de traduir en versos senzills, tal com deia en el pròleg de l'obra tot just començada. «Esporgo del meu vers tot floriment, em cenyeixo just a les exigències de la rima, i faig tot l'esforç per a deixar el conte tal com és; font pura, senzilla, que raja de l'ànima del poble que el creà. Senzillesa trobareu, doncs, en la nova versió. La sonoritat del vers vol ésser-hi, només com una passada d'arquet molt fina, molt dolça, intentant homenatjar l'exuberant fantasia». Però només deixà escrit un capítol del primer cant.

Tampoc no pogué acabar el poema *Freda*, treballat i cerebral, del qual són aquestes ratlles:

> «Dura en l'oració fonda al Crist eixut
> de vols d'hores mallats a la nafra i l'angoixa;
> còdol i ventada en el seu rosari hirsut,
> hermètic al volar curt de la paraula moixa;
> pupil·la llancejant el buit... Perquè la dent
> fou feta anant del foc tivant de les cireres...?»

que contrasten amb l'al·lusió feta al festiu conte de les mil i una nits.

Encara que no era molt amic dels concursos, participà en uns Jocs Florals a Igualada, dels quals era president del jurat el poeta Lluís Marquina, i li fou concedit un premi a la poesia *Oda a Igualada*, i en un altre concurs celebrat a Badalona li concediren un accèssit a la poesia *Elegia de tot*.

En un certamen literari organitzat a Calella amb motiu del Centenari Verdaguerià, li premiaren dues composicions, *Oració marinera* i *El mossèn de mel*. Li agradà moltíssim rebre aquests dos premis i ben especialment per l'amor a l'obra entranyable de mossèn Cinto, del qual era un devot admirador.

Aquí també cal ressaltar l'obra cabdal i pòstuma de les poesies fetes cançons que, musicades per Elisard Sala, foren el *rèquiem* del poeta.

A en Punsola, li feia molta il·lusió de veure la seva obra impresa, i sobretot aquelles *Cançons de muntanya, de nit i de camí*, que va ésser el primer aplec que a la nostra terra estrenaven els excursionistes, amb lletra autòctona, després de la guerra.

Hem de dir que Elisard Sala li musicà moltes cançons, i que molts, sobretot excursionistes, les porten en el seu bagatge musical. És de doldre el traspàs prematur de Punsola, ja que segurament el nostre cançoner s'hauria enriquit amb altres obres.

Punsola, a més de bon recitador, tenia molt bona veu, i facilitat i retentiva per a les melodies, encara que només les hagués sentit una vegada. S'havia après totes les cançons del seu cançoner abans esmentat, i les hi havíem sentit cantar ben delicadament.

I tot un capítol llarg ompliria l'estudi de la poesia anímica i profundament religiosa.

Molta de la seva poesia porta el segell característic del poeta que lluca en el més enllà. Fins i tot les seves primeres poesies demostren el seu afany de conèixer el fons d'un quelcom ignot. I ens en parla molt sovint.

«Essent Vós qui sou, Bondat infinita...
quantes vegades el llavi la diu, i quant pogués l'exalta!
...
Correm per la Vida, bevent meravelles:
trobem cordes de llarga tendresa que ens salven del llot;
i embriacs de poemes amb roses i estrelles,
no ens adonem de l'Artífex que ha obert les ponzelles,
de qui ho creà tot.»

I el final de *Mística d'acampada* és també expressiu.

«...de les hores en què, lluny del pla d'angoixa,
he trobat a Déu, en qui creure i estimar,
i una joia que em fa viure i fa trobar
amples veritats sota el cel d'una cartoixa,
i es rabeja en l'Ignot i en el que no pot saber...»

L'EXCURSIONISTA

No podem precisar quan a en Punsola se li va despertar la seva afició a la muntanya, ja que nosaltres el coneguérem en els seus disset-divuit anys. Els seus primers passos foren per les nostres muntanyes. Sant Mateu, el Corredor, el Montnegre, i els racons llavors encara inèdits de Canyamars, Dosrius i Argentona, foren recorreguts per ell en unes excursions de diumenge, tot recollint al pas el sabor del nostre Maresme més afectiu.

Després emprèn el vol per a conèixer el Montseny. Del Montseny sempre tenia, en parlar-ne, la visió de la poesia de Guerau de Liost –Bofill i Mates–, un altre enamorat d'aquesta muntanya.

D'una bona excursió a peu, efectuada en un Nadal ventós i fred, recordem a l'estació de Palautordera la seva admiració vers el massís, que aquell dia era quelcom emblanquinat pels alts. Admiració que el feia exultar d'alegria tot resseguint la llavors inacabada carretera del poble del Montseny, que només arribava fins a Can Coca.

En Punsola, vestit amb els clàssics pantalons noruegs i sabates ferrades, com els excursionistes del seu temps, es saturava de l'aire viu d'aquell Nadal, tot pujant pel camí costerut que surt del poble del Montseny. La nit abans havia pernoctat en la vella fonda del poble. Amb la guia a la mà seguí el pas pel llavors poc concorregut camí de Sant Marçal. Era encara un ver camí de ferradura. En arribar a l'aleshores també isolada ermita i hostalatge, el record de l'esmentat Guerau de Liost sorgia en la seva ment i en la seva conversa, assegut en el padrís de la font, l'aigua de la qual, de doll abundós, era guarnida d'un gel pur i transparent.

Josep Punsola i la seva muller Arcàdia Mitjans, en una marxa de regularitat.

Fotografia Vicenç Arís.

Del massís montsenyenc, una en altra ocasió, i en plena guerra mundial, la presència casual d'uns alemanys hitlerians féu obrir els ulls de l'amic a la visió d'uns homes que la casualitat havia aplegat a la seva taula. Aquella gran taula de la masia de Sant Andreu de la Castanya, on tantes vegades en Punsola retornaria, i on recordaria sempre el concert dels esquellots de les vaques que sota l'habitació tenien aixopluc i també aquell llit que, malgrat que era per a dues persones, feia sot al mig, de manera que els seus ocupants tenien feina per a no caure-hi, i malversar el son l'un de l'altre. Aquests records el portaren moltes vegades a la franca rialla.

Com la majoria dels excursionistes de la seva època, fou un enamorat del Montseny. I era un goig recórrer amb ell els tocoms montsenyencs. Ens feia adonar de la bellesa de la pluja en un Pla de la Calma boirós i sense visió de llunyania, de la serena majestat de la Creu de Matagalls gebrada, de la brillantor de la fageda llavors encara espessa, de la vall de Santa Fe i de moltes altres coses que s'escapen a qui, com ell, no veia la poesia de totes les coses que es troben al pas.

Després les Guilleries, la primera de les seves excursions de més d'un dia, en una època en la qual encara no es coneixien les anades a muntanya, llargues, de vacances.

Sant Romà de Sau l'inspirà unes bones ratlles, que, fragmentàriament, reproduïm:

«M'és igual que es mori el ciri
enmig de runes o esquerdes;
que s'ofegui el cementiri
sota un altar d'herbes verdes
...
entre els braços llargs del vent
...
que quan aquest bufi irat
i esvaloti les rieres,
em reboti el cos corcat
pel vermell de les cingleres
...
Que em condemnin o m'absolguin
tots els crismes i cervells,
que m'encimbellin o em colguin
contes de joves o vells,
mentre que el fil de l'oïda,
quan fineixi, ho faci en pau:
que se'm despengi la vida
al so del batall de Sau.»

Aquell camí pedregós de Sant Romà de Sau a Tavertet –avui en part submergit en les aigües del nou pantà– li vàrem veure pujar a bon pas, girant-se, no deixant, però, de mirar el campanar d'aquell humil i bonic poblet que, a poc a poc, se li anava quedant petit, mentre la visió ferma dels cingles el feia exclamar crits d'admiració vers aquelles pètries parets, de les quals ell veia els components, i uns colors que a cada penyal eren diferents.

Una visió completa de les Guilleries la devia copsar també en una excursió amb una bona colla d'amics que, des de Sant Romà de Sau anirien fins al Far, en un seguit de belles estones dedicades, a l'ensems que al pas excursionista, a la contemplació de les cingleres, a la bonica cançó amb música d'acordió de Lluís Montasell, a la poesia recitada per Josep Reniu, a la humanitat de Martí Fité i de Jesús Illa, i a la no menys entranyable amistat de Joan Mas, Manuel Cuyàs, Enric Borrell...

Belles fites del pas de l'excursionista-poeta per la terra d'en Serrallonga. D'aquí nasqueren idees i poesies que porten noms i ressons dels llocs recorreguts.

El ressò de l'amistat amb altres excursionistes en aquella llarga taula de la fonda del Far, en el menjador fosc, forma el record de l'excursió, amb el descens fins a Sant Martí de Fàbregues i el ràpid davallar a Susqueda, amb una sortida a primera hora del matí amb lluna plena i cantant alegrement tot fent via, anant a trobar el carrilet al Pasteral.

I una altra excursió remarcable amb la mateixa colla fou la duta a terme a l'Alt Pallars. Des d'Espot, per Sant Maurici, al port de Ratera i Salardú, en Punsola va gaudir del primer contacte amb l'alta muntanya i sobretot amb les neus de les grans congestes, el blau pur, i el vent de les collades. I sobretot, l'amistat duta a terme en una companyonia admirable.

Anant seguint el perfil geogràfic de Catalunya, com si seguís una escala ascendent –el seu primer graó havia estat el Maresme–; també Collsacabra conegué el pas del poeta. D'allí s'emportà la visió dels espadats alterosos de la serra de Santa Magdalena, en un matí en què la boira jugava dintre del bosc, camí del coll de Barcons, tot fent paraules-poesia que composava al pas i sentint la bonesa de la llum entre la boira i la visió d'un bosc bellament d'encanteri.

I aquella nit de Cap d'Any, en l'indret soliu de la petita vall de Joanetes, nit de Cap d'Any

freda i dormida en un racó de la pallissa del davant de l'hostal-botiga del petit poblet; que bé ho deuria recordar a voltes, i més quan hi retornaria altre cop amb bona colla... aquella colla de les Guilleries.

Del Berguedà, una de les regions més belles de Catalunya, Punsola en va fer ressò en una de les seves poesies centrada en la muntanya més representativa de la comarca, el Pedraforca. La va veure venint de la vall profunda del Bastareny. Després de la dura pujada del coll de Bauma, el seu ànim exultà en veure les parets emmarletades del Pedraforca, que en les últimes clarors d'una tarda se li oferien als seus ulls per primera vegada. Ben diferent de la visió que se li oferí des de la plaça de Gòsol, des de la vella plaça, amb la font rajant prop de l'abeurador, ben diferent de l'amanerada d'avui dia, en la qual, com diu ell en una poesia, només aixecant la vista et sobtava la visió dels grenys alterosos de la gran muntanya.

Pedraforca

«M'espera la baixa terra,
lluita irada de l'avenc,
desferra contra desferra.
Oh beneït Tu, que em dónes
llum d'uns instants sense reixa,
sense foscor, sense llims,
on el pensament no es corca.
Abans que me'n torni, deixa
que adori les llums dels cims,
i la del teu Pedraforca.»

La poesia descriu la visió que li ofereix la muntanya en contraposició del món tan diferent de la ciutat, la majestuositat dels cims enfront de la inquietud del tragí de les urbs. Tot i que aquesta inquietud es tornarà serenor i pau, suavitat i llums, quan es pugui endolcir en la quietud d'un matí, pujant al Collell. Però després, malgrat que el dia és xafogós i el sol de juny plana costa amunt, el veureu delerós pujant entre el brancatge socarrat de bosc renegrit, com l'hauríeu vist pujant de ferm la llarga tartera del Pedraforca, i més amunt, cara a la Cerdanya, en l'ampli quadrant que ofereix el pas dels Gosolans, el veuríeu sentir la compensació de l'esforç fet, fruint del gaudi de la davallada, entre el bosc i els pradells, cara al petit refugi de Prat d'Aguiló.

En Punsola va conèixer poc l'Alt Pirineu, perquè la mort l'arrabassà. Però la lletra de moltes de les seves cançons ens dóna a conèixer la bellesa de l'esquiada o la gosadia de l'escalador. Indagador de tot i sempre atent, feia preguntes als íntims que, més sortosos que ell, havien recorregut una o altra part de l'alta muntanya pirinenca...

Participà en diverses marxes de regularitat. Era moltes vegades capdavanter en la interpretació dels mapes, el primer a donar consells als que hi prenien part per primera vegada, el que posava més interès en calcular les anotacions i també el que durant els desplaçaments feia seva la gatzara, l'alegria i el bon humor dels aplecs anuals excursionistes.

La seva última excursió fou la XIII Marxa Excursionista de Regularitat i Orientació de Catalunya.

En Punsola, com hem dit, havia participat en moltes d'aquestes marxes. El seu natural, l'havia portat a concórrer a aquestes manifestacions col·lectives de l'excursionisme català, ja des d'aquella primera cursa –assaig de postguerra–, que organitzà per primera vegada la Unió Excursionista de Catalunya, a la serra de Sant Mateu, des de la Roca fins a Teià. Des d'aquesta primera, fins a la darrera en què va participar, junt amb la seva muller Arcàdia Mitjans, amb qui s'havia casat l'any 1946 a Sant Julià de Montseny, va fer també totes les que s'organitzaren des de l'any 1942 fins a la tretzena, del 8 de maig de 1949.

Voldríem ressaltar i posar al lector dintre de la persona de Josep Punsola en aquesta darrera última excursió.

Des de la seva sortida de Mataró en el tren, cap a Barcelona, quelcom l'acompanyà, gosaríem dir una mística de comiat. En el tren, tots els equips de Mataró que aquell dia prenien part en la cursa s'havien acomodat al voltant d'ell. Feia poc havia sortit a la llum el seu llibre *Cançons de muntanya de nit i de camí*, musicades pel seu dilecte amic Elisard Sala. La lletra fresca de la seva poesia, cantada per les veus dels qui l'acompanyaven, no podia pas fer pensar que seria la darrera audició íntegra del petit llibret que ell escoltaria.

Per una estranya afonia, en Punsola no pogué acompanyar els seus companys que, alegrement i amb més bona voluntat que harmonia, cantaven cançó darrera cançó del llibret encara novell en la cançonística catalana, el primer llibre de cançons excursionistes autòctones. El concert (sic) durà des de Mataró a Barcelona.

A Barcelona, tenint quelcom de temps abans d'agafar el tren que l'havia de portar a Sant Vicenç de Castellet, amb la seva muller Arcàdia, anaren a una propera església.

Arribats a Castellet començà i seguí la cursa. Destacarem, però, el retrobament de la majoria d'equips mataronins en el control dedicat al dinar. Malgrat la poca duresa d'aquestes curses, Punsola arribà endarrerit al control del dinar i potser malalt. El seu íntim amic Eduard V. Padrós de Palacios es dirigí a ell tot recalcant-li el seu color trencat, i com a doctor recomanant-li una o altra ajuda. Arribà molt cansat, i reposà molta part de l'estona que en les curses es destina al menjar.

La sortida fins al proper control era en una tarda magnífica de sol i de llum bones. Al davant Montserrat, irisat d'unes llums violentes i ornat d'uns núvols que emmarcaven bé l'hora del pas del poeta vers la profunditat del cel, vist amb uns ulls molt, molt oberts. Potser un si no fatigat, seguiríem els seus passos... retrobaríem l'esperit excursionista profund de l'home davant la Muntanya Santa. Era un ver taló de fons d'una tarda magnífica.

Després, segurament, el cansament total degué abaltir l'ànim del caminant. L'ajut de la seva parella –l'esposa– era cordial. L'examen del pas que deuria portar l'equip en els últims controls ens donaria segurament una mitjana d'escurçament remarcable. Sobretot en aquell bosquet on moltes paraules reposaven dins l'encaixonament del camí que, amb duresa, s'enfilava per les vessants. Després, ja a l'estació, a l'hora del recompte dels equips, faltava la parella Punsola-Mitjans. L'Illa, en Jesús Illa i esposa, es quedaren a esperar-lo. I els qui van oferir-li el seu ajut foren l'Elisard Sala i l'Àngels Sirera, la seva esposa. El van convèncer de quedar-se a dormir a Barcelona. L'endemà, dilluns, un cotxe els portà a casa seva, a ell i a l'Arcàdia. Seria la darrera vegada que els esposos Sala s'acomiadarien de Punsola. L'endemà, dimarts, dia 10 de maig de 1949, els portà la notícia del ràpid desenllaç. Punsola, després de la jornada excursionista del diumenge, després d'aquell dia lluminós, s'extingí, com si diguéssim, inesperadament.

Les primeres clarors del nou dia despertaven Mataró. I la nova fou ràpida, d'una commoció profunda, Punsola era mort. Qui seria el primer a donar la notícia? Aquesta corregué ràpidament. Tot Mataró, l'excursionista, l'artístic, els cenacles literaris, l'home del carrer, en fou assabentat amb poca estona.

Podríem dir que Mataró, el tot Mataró, l'esportiu, el cultural, el popular, fou representat en el dol, que es convertí en una manifestació cívica inacabable.

L'orgull de portar les despulles al seu repòs final fou compartit per molts amics. Al pas del fèretre, els carrers i places de la ciutat eren vorejats d'una corrua de gent que, encuriosida, parava al seu pas.

I aquest fou l'epitafi que volgué per a ell:

> «No fa tanta por la mort.
> És fugir...
> I arribar
> a una immensa platja d'or,
> per a no tornar a morir,
> per a no tornar a marxar.»

PUNSOLA I LA UEC

L'obra de Punsola dins la Unió Excursionista de Catalunya a Mataró, poques persones la coneixen.

Aquí només ressaltarem el seu pas com a delegat de la biblioteca social. Pacientment i meticulosament, en una època en què a l'entitat no li sobraven dirigents, a ell li fou confiada l'organització de la biblioteca. Aquella petita biblioteca va ser, sens dubte, la base de la més àmplia que en l'actualitat posseeix UEC-Mataró.

Cal fer constar també els treballs de secretaria que moltes vegades se li encomanaven i molts altres treballs d'organització de vetllades, conferències i actes socials.

Ressaltarem aquelles sessions de cinema amateur efectuades en la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis mataronina, sessions que omplien de gom a gom la sala de lectura de l'antic edifici de la plaça de Santa Anna.

Fou eficaç col·laborador en el primer Campament Social de Tardor de totes les Delegacions de la UEC, el primer acte d'aquesta mena que es celebrà després de la guerra civil. Ell mateix va fer el dibuix i la part manual del banderí commemoratiu.

Col·laborava també en tots els Focs de Camp dels campaments a què assistia, recitant la poesia d'altris. Més que acampador fou un pur i ver excursionista, que no mancava, però, en cap campament social. Segurament que en algun d'ells començà la relació amb el seu gran amic, el mestre Elisard Sala.

La seva pèrdua fou sentida molt especialment pels excursionistes. A espatlles d'ells fou portat el seu cos al nostre cementiri. I amb els excursionistes, la representació de tots els estaments esportius de la ciutat.

L'oració fúnebre recitada pel seu íntim amic el Pare Roig, escolapi, a l'esplanada del cementiri, fou corprenedora.

Posteriorment i sota l'ensenya de la UEC, tota la ciutat vibrà en l'acte necrològic celebrat al cine Clavé, que s'omplí a bastament. Allí es féu patent l'afecte i l'atenció envers Josep Punsola de totes les classes socials mataronines.

El mateix dia fou editada, amb una tirada de cinc-cents exemplars, una petita selecció de les seves poesies. I s'exhaurí l'edició. Ens sembla que pocs precedents podríem trobar.

I aquí hem de fer constar també els campaments que fins avui, i com a record de l'amic i consoci, organitza any rera any la Unió Excursionista de Catalunya local, des del mil nou-cents cinquanta. S'aixequen en la base del turó que des d'aleshores s'anomena turó de la Roca d'En Punsola, relleu situat entre Cabrera de Mar i Santa Elena d'Agell, lloc sovint petjat pel poeta en moltes excursions diumengeres, i que mena a la visió del castell de Burriac.

Els seus amics, aquí hauríem de destacar la personalitat de l'Esteve Albert, el que llavors era president de la UEC, Timoteu Mas, Josep Reniu, Jesús Illa i altres, en un gran bloc adequat, gairebé al capdamunt del turó, feren esculpir damunt marbre un vers d'en Punsola, la quarteta

«Avui queia la boirada
mentre jo feia camí.
On sou pins de la collada?
On la vall que jo vegí?»

com a record perenne i ofrena a l'amic enyorat, i per a gaudi del vianant i de l'excursionista.

Cada any a la nit, en el foc de camp, s'obre una primera part sempre dedicada a la memòria d'en Punsola. L'endemà al migdia, al voltant de la roca i amb un senzill oferiment de flors boscanes, posades al peu del monòlit, es celebra l'acte de recordança. L'acte sempre acaba amb el recital d'alguna poesia d'en Punsola i el cant d'algunes de les *Cançons de nit i de camí*.

La Roca d'en Punsola.

Fotografia Vicenç Arís.

CINE AMATEUR

Que n'era d'imaginatiu en Punsola! Afeccionat al món del cinema des de molt jovenet, i després, ja de gran, bon crític i sobretot partidari de la renovació i de la creació dels grans mestres, com René Clair, Chaplin, Capra...

I casualitats banals feren que junt amb l'Enric Fité pogués crear l'essència d'unes pel·lícules de pas petit, d'argument, de guió, diguem-ne el que vulgueu, que foren portats més enllà de les nostres fronteres deixant ben palesa la qualitat dels films i la categoria dels seus creadors.

Com dèiem, la casualitat portà en Punsola i familiars seus a protagonitzar els films d'en Fité. D'aquest encontre es pot dir que arrenca en el pensament d'en Punsola la possibilitat de fer quelcom seriós, de crear. El film va ser *Ensayos*, assaig reeixit de la càmera d'en Fité, amb seqüències protagonitzades pel propi Punsola.

A partir de la troballa casual, neixen ja idees argumentals en el pensament del gran afeccionat al cine. Intueix profundament tot el que podrà fer la càmera d'en Fité amb idees, arguments i guions fora de l'abast i de l'ús dels amateurs de l'època.

De l'amistat creada a través de la filmació d'*Ensayos* nasqué el primer film d'argument, *Alter Ego*. I per cert basat en un tema gens trivial, de gran volada. Aquest «Altre jo» prové de la conversa i l'estudi d'*El retrat de Dorian Gray*. Conversa darrera conversa familiar, entre Punsola i Fité, veurà la llum el primer guió, sense guió pròpiament dit. I tal dit tal fet. El primer cop de maneta i els primers metres filmats foren entusiàsticament acceptats per les parts que convergien en fer viable la idea. Aquí s'incorpora al grup l'altre amic, Josep Reniu.

Les escenes foren rodades diumenge darrera diumenge. Deixarem a part aquí l'obra personal dels actors Manuela Punsola, la germana del poeta, d'en Josep Reniu i també de l'Enric Fité.

A *Ensayos* veurem un Punsola radiant i feliç malgrat els dos diumenges i mig –temps relativament curt– que foren necessaris per a posar el «Fi» al film. En Punsola només va intervenir-hi com a protagonista.

Ara bé, podem assegurar que en tots els altres la idea fonamental, el que en termes professionals seria el guió, tot i que no hem cregut mai en guions de tipus professional aplicats al cine amateur, era pròpiament i profundament punsolanià.

L'hauríeu d'haver vist, dia darrera dia, a totes hores, assajar, escriure i després comentar totes les seves idees ja transcrites en imatges, a la vegada que escollia llocs i suggeria ambients per a fer més realitat de la ficció a fer.

Com hem apuntat més amunt, el primer film sota una idea d'en Punsola fou *Alter Ego*. Aquest altre jo, Punsola el féu sorgir en el film en forma de somnis, en els quals el protagonista obra impersonalment, i que després, en desvetllar-se, serà l'altre jo, que al final de les seqüències, i aquí destacaríem la càmera d'en Fité, porta el personatge al camí del bé. Tota la trama fou rodada en presència d'en Punsola. Això li porta un gaudi i un plaer exultant.

Moltes de les escenes d'aquest film que comentem foren rodades prop de Canyamars. Aquí volem recordar que a en Punsola li agradava molt la fotografia. Precisament prop del lloc on foren filmades les seqüències d'exteriors, va fer una fotografia que aconseguí el primer premi en el concurs organitzat aquell any per la UEC local. Hem de dir també que la tasca de filmar es duia a terme en un ambient amical entre tothom, càmera, protagonistes, ajudants, etc... i era aprofitada com un esbarjo, al qual s'hi acudia moltes vegades amb la motxilla a l'esquena.

Alter Ego, que comportà alguns diumenges de feina, fou premiat en el Concurs Nacional convocat pel Centre Excursionista de Catalunya, l'any 1946, amb el Premi Extraordinari i Medalla d'Honor.

L'èxit inicial aconseguí que la ment de Punsola es recreés en noves idees. De la seva recerca intel·lectual i a partir d'uns quants apunts reduïts, sorgí el tema d'una nova pel·lícula, no pas en forma de detalls concrets, sinó com a estructura vertebral del film. Després, la càmera d'en Fité i l'ambient mateix del lloc on foren rodades moltes escenes, féu que sorgissin noves idees que donaren a aquest film un cos massís i potent de gran volada.

El film fou *Porta Closa*. Dels seus resultats, se'n podia escriure molt. Potser el seu millor elogi és dir que fou aplaudit a peu dret a la ciutat d'Estocolm en la sessió de presentació dels films que concorregueren aquell any (1947) en el Concurs Internacional celebrat a la bella capital escandinava. Tot i que era prohibit a l'espectador de manifestar-se de cap manera en fer l'exhibició de les obres presentades a concurs.

El procés d'aquest film, de la idea-creació dels personatges, l'havíem vist fer a Punsola detalladament. Imbuïa la idea als novells artistes i volia que la ficció fos el més real possible. L'hauríeu vist assajar gestos i situacions amb els protagonistes. Cada detall ambiental, sempre d'acord amb en Fité, era estudiat atentament.

Era una satisfacció de comprovar setmana darrera setmana, en passar les proves realitzades, que tant l'acció com la càmera responien al criteri preconcebut. I pocs metres de pel·lícula foren despreciats en fer en Fité el muntatge realment excepcional del film.

El procés bàsic de la creació imaginativa d'en Punsola a *Porta Closa* portà a la cinematografia amateur de la postguerra un film de qualitats intrínseques.

Finalment cal esmentar l'actuació dels quatre principals personatges del film, de la petita coixeta que protagonitzà Nati Díaz, del seu oponent Miguel Huesca, de la germana d'en Punsola, Manuela, i del seu gran amic Josep Reniu.

Hem de recordar també que *Porta Closa*, presentada al Concurs nacional convocat per la Secció de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, guanyà bona part dels millors i més cobejats trofeus amb què aquest concurs era dotat.

Amb l'èxit d'aquest film, el pensament d'en Punsola trobà el camí d'altres idees molt més ambicioses i de molta més envergadura.

Basat en el conte *L'artífex d'Ile*, el seu magí treballà en un tema dificilíssim, una narració sobre els set pecats capitals. El film costà molts esforços als seus realitzadors, tant al protagonista principal, l'amic íntim d'en Punsola, en Lluís Terricabres, el popular Terri, com a tots els altres col·laboradors. Els set personatges que encarnaren els set pecats capitals, sota la mà mestra de la càmera d'Enric Fité, feren una creació del seu paper, destacant Manuela Punsola, a la qual li fou concedit el premi d'interpretació femenina en el concurs nacional convocat aquell any per la Secció de Cinema del Centre Excursionista de Catalunya. I no cal dir que la pel·lícula tornà a aconseguir els màxims llorers a Itàlia, en l'onzè concurs internacional, obtenint el segon premi en *Fantasia*.

Josep Punsola, Josep Reniu, Manuela Punsola i Enric Fité.

Fotografia Vicenç Aris.

Tares eternes, aquest és el títol de la pel·lícula; un dels millors films amateurs de la postguerra si es té en compte les dificultats de portar al llenç, sense l'acompanyament de la paraula, els set pecats capitals, seguint una narració basada en un fons d'il·lació, una mica desconcertant d'imatges, però sòlidament cinematogràfiques.

Finits els treballs dedicats a *Tares eternes*, una nova idea, també ben difícil de dur a terme bullia en la imaginació del poeta. Li fou donat un títol molt adient, *L'esperit del vent.* El vent i els seus efectes eren protagonitzats per a donar vida a la immaterialitat del tema, i la càmera d'en Fité es va moure magistralment en aquell ambient. En Punsola hi ajudava amb les seves atinades observacions.

El film potser no fou del tot acabat, potser perquè no va poder ésser refós amb altres seqüències i assaigs ja que el protagonista principal fou ell, en Punsola. Els darrers cops de maneta i els fotogrames aconseguits, foren fets els primers contra rellotge i els segons ja ens mostren un quelcom en la cara de Punsola llavors ja malalt.

El film aconseguí el premi d'interpretació masculina, a títol pòstum, i fou el millor film del concurs d'aquell any. Va ésser un film en el qual intervingueren nombrosos personatges i sobretot cal ressaltar el paisatge esplèndid que enquadra moltes seqüències, rodades en bona part a les muntanyes veïnes del poble d'Argentona.

Segurament que *L'esperit del vent* no era la última idea d'en Punsola, ja que treballava i feia anotacions sobre altres temes per a ésser filmats i que amb ell desaparegueren.

UN ACTE ÚNIC

Aquí volem fer constar que en Punsola va deixar escrit un únic acte d'una única obra de teatre. De l'obra es féu una lectura en la primera vetllada necrològica que la Unió Excursionista de Catalunya organitzà en el primer aniversari del seu traspàs.

En Punsola coneixia el teatre clàssic i el teatre d'avantguarda sempre l'havia atret, i és per això que potser aquest únic acte està escrit seguint la línia que ell hauria volgut per al nostre teatre.

El tema escollit fa referència als records de la guerra que ell visqué en llocs allunyats del front, però que el van portar moltes estones a meditar sobre el fet tan transcendental que la seva terra vivia.

En *No fa tanta por la mort*, aquest és el títol de l'obra, juga amb una sèrie de conceptes abstractes i fa jugar els seus personatges en una trama acurada i amb situacions escèniques d'un joc original.

Reproduïm dos fragments de la part final, al nostre criteri, ben descriptius:

«I a més, carnaval, no hi creix per aquí;
ni punxa, ni vent que et mogui a combatre...
Ja ho deia un savi, no sé ben bé qui,
que el món de baix, és teatre.
...
Mon germà Maties, compte amb el cor...!
El demés és bell... que falli el que falli!
Hi ha un camí lluent. No fa por la mort!
I ara, el teló, que devalli.»

Vicenç Arís

Des del mes de novembre de 1997, en què es va presentar el cartell anunciador del Centenari, l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró ha anat celebrant un seguit d'actes per a commemorar el primer segle de vida de l'excursionisme mataroní organitzat. En aquest article, l'autor, director de *CINGLES*, la revista dels Científics, fa un repàs de l'activitat desplegada per aquesta antiga i dinàmica entitat mataronina que, com assenyala, no s'ha limitat a la pràctica estricta de l'esport, sinó que ha tingut, a més, una important projecció ciutadana, una de les característiques diferencials de l'excursionisme català.

CENT ANYS DE L'AGRUPACIÓ CIENTÍFICO-EXCURSIONISTA DE MATARÓ

ARA FA CENT ANYS

Els darrers anys del segle passat estan marcats per la pèrdua de les últimes colònies d'Ultramar, la crisi econòmica i el conseqüent malestar social. Les fàbriques perden els seus principals mercats i entre els treballadors hi ha rebombori. El sistema polític de la Restauració demostra la seva ineficàcia per a resoldre els problemes de la nova societat industrial.

Mentre els polítics i intel·lectuals castellans, la generació del 98, no es treuen de la boca la paraula desastre, a Catalunya, al contrari, s'estan vivint uns moments crítics però esperançats, optimistes. S'està preparant el moment de la generació encapçalada per Enric Prat de la Riba, que encarna el catalanisme polític. Davant d'un Estat que fa fallida, els homes formats en la Renaixença es preocupen per recuperar la història, l'art, la literatura i l'arquitectura pròpies i identificatives d'una personalitat col·lectiva. Es mira endavant, però amb les arrels ben enfonsades en el passat. L'afany de progrés i modernització es demostra amb la vitalitat de la nova burgesia emprenedora, que queda simbolitzat en l'atreviment amb què accepten i promouen l'estètica modernista més creativa del món. La nova arquitectura es fa a Barcelona, però també a tot Catalunya. I a Mataró. El 1897 Josep Puig i Cadafalch dissenya la botiga modernista de Can

Cartell del Centenari

Els excursionistes
a la Roca d'en Toni
o dolmen de can Boquet (1912).

'Ns complaurían molt que'l jovent seguís les petjades dels simpátichs folkloristes senyors Mayol, Cabañes (D.Joan) y Pascual, que ab tan dalit han emprés una campanya tan profitosa per l'Historia de la Patria Catalana y als cuals felicitém desde aquesta secció».

Palomer, avui Can Pinós, a la plaça Xica, mentre està dirigint les obres de la casa de l'industrial mataroní Joaquim Coll i Regàs del carrer d'Argentona, el millor exemple local d'arquitectura modernista, una casa que s'estrenarà l'any següent. Tot i la crisi, el primer de gener de 1899 a Mataró s'inaugura l'enllumenat públic elèctric.

LA FUNDACIÓ

En aquest context, el 12 de maig de 1899, una colla de joves mataronins ens fan saber, a través de les pàgines del *Diario de Mataró y su Comarca*, que acaben d'inaugurar l'Associació Excursionista de Mataró, amb el propòsit de «recorrer nuestra comarca y principalmente nuestros alrededores, tomando vistas de los puntos más notables y recogiendo cuantos datos puedan resultar de interés para la historia de esta tierra». Pocs dies després, el 21 de maig, el setmanari catalanista *La Costa de Llevant* ens informa que «Lo decidit jovent que ab molt d'entusiasme s'ha emprès la obra magna de fer una serie de reproduccions dels principals monuments de la Costa Llevantina, comensant per Mataró y la seva comarca, te ja ultimats 'ls planos del Castell de Burriach y del de'n Nofre Arnau. Avuy creyém que haurán anat los escursionistas a visitar á ca'n Tria del vehinat de Mata, una de las pagesías més antigas d'aquesta comarca. Sabem que dintre poch donaran a coneixer los primers travalls que hagin fet y que algun d'ells es molt notable é interessant per l'Historia de Catalunya.

Aquestes dues primeres notes ens diuen d'una manera clara quin era el seu programa, què feien i qui eren.

ELS INICIADORS

El primer de tots, en Joan Cabanyes i Prat, delineant, nebot de l'arquitecte i aleshores alcalde de Mataró, Emili Cabanyes, jove erudit, col·leccionista, interessat per la història i l'arqueologia, col·laborador i amic de Carreras i Candi, fill de Can Cabanyes d'Argentona; Pere Pascual i Rius, farmacèutic, deixeble de Pellicer i Pagès, interessat per la història i caminador incansable; Ignasi Mayol i Passant, enginyer, i home d'una curiositat infinita per la ciència, la cultura, la docència, l'arqueologia i preocupat per les qüestions socials. Mayol no abandonarà en tota la seva vida la gran passió per la fotografia. Al moment de fundar l'entitat, tots eren joves que estaven en edat de quintes i es varen estalviar d'anar a la guerra de Cuba gràcies al fet de ser de famílies que varen poder pagar la quota que els en redimia. Més tard, s'afegeixen a la colla els Castellà, en Pepet i mossèn Fèlix, Ramon Ribas, el pare de Joan i Marià, els Pineda, els Marfà, els Horta, els Guanyabens...

LES ACTIVITATS

El programa era el propi de l'excursionisme científic; no es varen limitar mai a fer exercici i prou. Anaven per feina. Prenien mides i aixecaven

plànols de castells, torres i ermites, estudiaven la història, tiraven fotografies. Era l'excursionisme fill de la Renaixença, l'excursionisme que es practicava al tombant de segle. Una part de la seva feina queda reflectida en els capítols dedicats al Maresme i el Vallès de la *Geografia General de Catalunya* de Carreras i Candi en què bona part dels plànols de poblacions i fotografies de monuments i paratges són obra dels excursionistes mataronins. Carreras comptarà amb ells també a l'hora de redactar els *Orígens de la riera d'Argentona* (1904) o *Lo Castell de Burriach o de Sant Vicents* (1908) –on reconeix la participació de Joan Cabanyes com a valuós auxiliar ja des de 1896 en la confecció dels plànols del castell de Burriac, la torre del Cogoll i en la recopilació de materials per a la redacció del treball–.

El camp de les seves activitats és principalment la comarca, i comencen pels contorns de Mataró i Argentona, s'arriben a Dosrius, Òrrius i Canyamars, Caldes d'Estrac i Canet. Aviat s'enfilen al Montalt i al Montnegre. Però també salten al Vallès, i amb grans caminades van fins al Montseny.

El 1901 ens diuen que volen crear un butlletí quinzenal il·lustrat, suposem que semblant als que publiquen les millors societats d'excursions barcelonines, però de moment s'han de conformar a anar publicant les seves notes i escrits a la premsa local i a *La Costa de Llevant*, o participant com a col·laboradors en l'obra de Carreras i Candi. Amb tot, la seva pretensió és significativa de la gran activitat que portaven.

L'ENTRADA AL CENTRE CATÒLIC

A l'estiu del 1907, totes les circumstàncies són propícies perquè els excursionistes decideixin entrar al Centre Catòlic. Mayol n'és un jove i actiu element que, a més, hi havia fundat la Secció Acadèmica; Cabanyes és el nebot del president del Centre, l'arquitecte Emili Cabanyes; els Castellà, els Ribas, els Corredor, els Horta, tots són excursionistes i gent del Centre Catòlic. Per això no ens ha d'estranyar que *La Costa de Llevant* del 13 de juliol de 1907 ens digui que «los entussiastas joves que durant uns quants anys ab gran entussiasme han practicat tan convenient sport i que fundaren l'Agrupació Excursionista de Mataró están a punt de aixamplar la esfera de acció de la mateixa de una manera que serà d'aplaudir ja que es quasi segur que fixarán son estatge social en el Centre Católich d'Obrers ahont ja se han apuntat més de una trentena de socis

Excursió al salt de Gualba (1910).

Fotografia Ramon Ribas.

quasi bé tots trevalladors, pera formar una secció escursionista y tots plegats podrán fer molt y de profit».

Efectivament, l'Associació Excursionista de Mataró es va integrar al Centre Catòlic per a convertir-se en una Secció Autònoma d'excursionisme i fotografia. La integració es produeix el mateix dia de les Santes i la nova secció pren el nom d'Agrupació Excursionista de Mataró. Els beneficis varen ser recíprocs. El Centre Catòlic es nodria de nous associats i l'Agrupació eixamplava el seu camp en una entitat que vivia uns bons moments: al cap d'un any estrenava els nous locals de la riera de Cirera, l'actual ubicació, però sense el teatre i la part de les escoles, i, poc abans, al mes d'octubre del mateix 1907, ja s'havia iniciat la publicació d'un butlletí mensual del Centre en què els excursionistes ocupen una àmplia secció on deixen constància de la seva activitat imparable.

Segueixen fent excursions, i ara ja s'arriben fins i tot al Pirineu. L'erudit de la colla, en Joan Cabanyes, continua publicant treballs sobre els castells del Montalt, o el de la Roca del Vallès i

al butlletí apareixen una vintena d'itineraris documentats amb dades històriques pel massís del Montnegre. Però les coses comencen a canviar. Els aires de la nova casa i el pas del temps influeixen en els excursionistes. Aquells joves de deu anys enrera, ara ja són homes casats de més de trenta anys i això es tradueix en una activitat més familiar. Efectivament, ells, com a experts en fotografia, són els encarregats de les projeccions que es fan en les conferències de religió o en les sessions en què «es presenten vistes fixes projectades per llinterna». Organitzen les vetllades musicals amb l'aparell que els presta el senyor Roure de la Rambla, el representant de la companyia Gramophone. L'Agrupació ja es torna més recreativa que científica però la llavor de l'excursionisme s'està sembrant en el gran camp abonat que formen tots els socis del Centre, en famílies enteres, i també allà on la llavor serà més fructífera: en l'escola nocturna del Centre i en el recreatori dominical on assisteixen nois i joves obrers. Instrueixen aquests nois en la disciplina de l'excursionisme acompanyant-los en sortides pels contorns de Mataró i la comarca i els expliquen les ciències auxiliars. S'inicia així l'excursionisme escolar, una experiència inèdita en el nostre país. No tenim constància que s'hagués fet anteriorment enlloc més. No parlem de portar escolars a passeig, sinó de sortir amb voluntat excursionista. Poc després aquesta pràctica s'estendrà entre les nenes i noies del Patronat Escolar Obrer, la Coma, que porta l'inquiet Dr. Valdé, bon amic de Mayol, i més tard al Patronat de Sant Josep, de mossèn Plandolit, gran afeccionat a l'excursionisme ell mateix i que sempre va comptar amb la gent de l'Agrupació per a les seves activitats.

1913, FI D'UNA ÈPOCA

El novembre de 1913 mor Joan Cabanyes a l'edat de quaranta anys. Tots els qui l'havien tractat el qualifiquen com a l'ànima de l'entitat. A partir d'aquest moment, l'Agrupació com a secció comença una forta davallada. Que quedi clar, l'Agrupació com a Secció organitzada, no l'excursionisme, que es va continuar practicant en les excursions familiars i escolars. Joan Ribas i Bertran (1898-1994) va explicar-nos a les pàgines de *Cingles* (octubre-desembre 1973) que el local de l'entitat va quedar abandonat, i que es varen arraconar els materials i la col·lecció arqueològica que s'havia anat formant amb tant d'esforç per a fer lloc a les classes de música de mossèn Molé.

LA REPRESA

La represa es produeix el 1916. L'artífex és aquest jove de tan sols divuit anys, en Joan Ribas i Bertran, que amb els seus amics Lluís Soler Moreu i Artur Siquier es proposen revitalitzar la vella entitat. Al cap de poc, el 12 d'octubre de 1917, el propi Ribas és elegit president i l'Agrupació adopta el seu nom, definitiu ja, d'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró i es fixa el lema que l'ha de guiar: Pàtria i Cultura.

Es posen en contacte amb les societats barcelonines d'excursions, fan grans caminades per la comarca i alguns s'atreveixen a acostar-se al Pirineu més proper, Núria i el Puigmal; convoquen competicions de «pedestrisme», unes curses de resistència i velocitat boscos a través, que llavors estaven de moda, i que implicaven una gran complexitat d'organització, convoquen concursos fotogràfics d'abast nacional.

Molts joves procedents de les Escoles nocturnes del Centre Catòlic i del Patronat de Sant Josep s'integren a l'Agrupació. Aquest jovent és el que dóna la nova embranzida, són la generació corresponent als fills del fundadors. Ja han passat vint anys des dels inicis de l'entitat.

Hi ha conflictivitat política, però també hi ha un important canvi social propiciat per una nova burgesia que sorgeix arran del clima econòmic favorable que es crea amb la Primera Guerra Mundial. El 1917 és l'any de la Revolució Russa, mor Prat de la Riba, Puig i Cadafalch accedeix a la presidència de la Mancomunitat, el Noucentisme es dóna formalment per acabat i s'imposen les avantguardes artístiques. És un any crucial pels importants canvis en el món, al país i a l'Agrupació. L'excursionisme que es practica, ja tampoc no és el mateix que vint anys enrera; ara interessa més l'esport, la fotografia i les anades al Pirineu, que agafar la cinta mètrica i pujar a prendre les mides del castell d'Onofre Arnau. Ja res no és el mateix. Han començat els temps moderns.

LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

Un dels objectius de la Dictadura va ser combatre qualsevol manifestació catalanista i moltes entitats, efectivament, se'n varen ressentir. I l'Agrupació no en va ser aliena, però, curiosament, la Dictadura va coincidir amb un moment de consolidació de la nostra entitat i de prosperitat econòmica general. Era el cicle econòmic expansiu que va seguir a l'acabament de la Gran Guerra.

Una excursió multitudinària. Enforcadura del Pedraforca. (1929).

Fotografia J. Ballbé.

Aquella antiga aspiració de poder tenir un butlletí propi i il·lustrat, dedicat íntegrament a l'excursionisme, finalment es compleix l'octubre de 1922 quan apareix el *Butlletí trimestral de l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró.* El primer director és mossèn Fèlix Castellà, home respectat i gran excursionista. El president de l'Entitat és el jove Manuel Clavell i Fita. El setembre de 1923, en saber-se la notícia del pronunciament militar, es va acordar suspendre temporalment la publicació. Els excursionistes coneixien bé les intencions dels autors del cop d'estat. Però un cop passats els primers moments es va reprendre l'edició, encara que, és clar, amb una nota clara que diu «aquest número ha passat la censura militar», censura que més tard serà governativa. Els joves són prudents, i quan se'ls convoca a participar en la reorganització de la Lliga de Societat Excursionistes de Catalunya acorden «no contestar fins passades les circumstàncies anormals actuals». Però la prudència no els fa ser covards. Així que veuen el panorama una mica més clar, en plena Dictadura, acorden, no sols adherir-se a la Lliga d'Entitats Excursionistes de Catalunya, sinó que, a més, entren com a socis col·lectius de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i tiren el butlletí endavant, amb alguna recalcada, però sempre en català. Que per alguna cosa el 1917 s'havien fixat el lema de Pàtria i Cultura!

Com si els vents contraris fossin per donar encara més força, els anys vint són anys de consolidació i d'expansió. Aquelles simples curses pedestres es transformen ja en serioses ascensions al Pirineu, a l'Aneto (1925) i a la Pica d'Estats (1926), s'inicia la pràctica de l'esquí (1923), l'afició a la fotografia es popularitza definitivament, es col·labora amb altres entitats en l'Aplec d'Entitats Excursionistes, que s'organitza anualment, primer a Argentona i després al Molí d'en Masriera, a Llavaneres, s'organitzen excursions multitudinàries en autocar per conèixer tots els racons de Catalunya –una activitat que tindrà un gran futur i molts adeptes–, entren com a socis els primers elements femenins. La gent de l'Agrupació són presents en totes les curses i marxes excursionistes que s'organitzen arreu. Es dóna una empenta definitiva al museu i les excavacions dels germans Ribas comencen a donar els seus fruits –sols cal veure els seus escrits al butlletí de l'Agrupació, o al *Pensament Marià*, on, com a exemple rellevant, Joan publica un article el 1924 en què per primera vegada s'identifica com a ibèric el poblat de Burriac–. Manuel Cuadrada Gallifa i Manuel Clavell i Fita són els excursionistes polivalents, intrèpids, que s'enfilen al Pirineu, esquien, escriuen al butlletí. Se'ls afegeixen la generació posterior als germans Ribas. Vénen en Jaume Romagosa, Josep Montells, Cosme Pujadas, Jesús Illa, els homes que donaran continuïtat a l'Agrupació després de la gran sotragada del 36.

Si repassem els butlletins del Centre Catòlic dels anys 1930 0 1931, durant els mesos previs a la proclamació de la República, veiem el moment d'optimisme que s'està vivint. Cada setmana, sense falta, els Científics programen excursions, la majoria en autocar. El Centre Catòlic demostra que és una entitat activa i dinàmica; el seu president anuncia que s'està treballant en el projecte per a construir el que serà la Sala Cabañes, que s'inaugurarà el 1933. Els Amics del Llibre organitzen cursos de llengua catalana. Es constitueix

una secció coral. No es dubta a demanar l'amnistia, unint-se a un clam popular general. El compromís cívic és més evident que mai. En deu anys les coses han canviat molt.

Interpretem aquest període com el moment en què l'Agrupació s'integra a l'excursionisme català modern, amb un fort component esportiu -esquí, alta muntanya, curses- complementat per un interès pel coneixement del país -adquisició de totes les guies excursionistes possibles, pràctica de la fotografia, excursions col·lectives- i un elevat sentit de la identitat nacional.

El 14 d'abril de 1931 es proclama la República. L'editorial del butlletí dels Científics del mes d'agost portarà el títol significatiu de «Patriotisme i excursionisme». Fineix una època i en comença una altra. Però els fonaments ja estan posats. I són molt profunds.

LA REPÚBLICA

L'editorial del butlletí del Centre Catòlic del mes d'abril de 1931 comença així: «A Espanya ha estat proclamada la República. Per bé que s'hi caminava de pressa, ningú no la veia tan a prop, ni la creia tan fàcil». Cal recordar que estem parlant d'un Centre Catòlic. En aquest editorial reconeixen que «l'Església pot ressentir-se del canvi, i segurament se'n ressentirà». Però accepten el nou règim amb noblesa. Diuen «no tots els poders tenen tan neta llur partida de naixement». «Les nostres creences ens manen la submissió a tota potestat legítima, com pervinguda de Déu. Acceptat això, és necessari que els catòlics pensem a treballar ardidament dintre la República, no negant la nostra cooperació als nous poders». Dissortadament, no tota la gent d'església ni totes les dretes eren d'aquesta opinió. Ni totes les esquerres estaven disposades a moure's dins la legalitat constitucional.

Tot l'esperit que s'havia estat congriant durant la dictadura es desborda amb les noves llibertats com si s'acabés de destapar una ampolla de xampany. La temperatura política arriba a la més alta cota. Els homes de l'Agrupació són gairebé els mateixos, Jesús Illa, Josep Montells, Cosme Pujadas, Jaume Romagosa, Marià Ribas. No donen abast a totes les iniciatives que es proposen, malgrat que hi ha nous elements que comencen a prendre responsabilitats, Rafael Berga, Jaume Xivillé, Salvador Llinés, Esteve Feliu, Lluís Ferrer i Clariana, Esteve Albert... No és possible cremar etapes, però tot i així l'Agrupació és una de les entitats més dinàmiques i vives de la ciutat i se li reconeix una preeminència sobre les altres societats excursionistes.

Al Centre Catòlic, amb la gent del Patronat de Sant Josep de mossèn Plandolit, es forma el grup local més nombrós de la Federació de Joves Cristians, el grup Renaixement que més tard pren el nom de Grup Sant Jordi i que presideix l'impetuós Esteve Albert, l'home que vol fer-ho tot i que vol ser a tot arreu. Aviat excursionistes i fejocistes es posen a treballar plegats. L'Esteve Albert pertany als Científics i a la FJC, que ja té la seva secció d'infants, els Avantguardistes, i sorgeix la idea de crear amb aquests nens, dins l'Agrupació, un grup de Minyons de Muntanya que rebrà el nom d'Abat Dorda. L'organitzador del grup escolta i autor del seu reglament serà en Jesús Illa, i aviat comencen les seves excursions per la comarca. Més tard l'Esteve Feliu prendrà el relleu en la responsabilitat del grup. Estan en contacte amb el Dr. Bonet i amb mossèn Batlle. L'Agrupació i el Centre Catòlic estan al dia.

Esteve Albert, Esteve Feliu, Cosme Pujadas, Alsina (1931).

Se segueix fent esquí. Com sempre, els més intrèpids són els que s'enfilen al Pirineu. Josep Montells segueix organitzant excursions per tot Catalunya amb autocars. Es fan grans caminades per la comarca i pugen al Pedraforca, a les Guilleries o el Montseny. Cada diumenge hi ha una sortida o altra. Montells, el president de l'Agrupació, és molt conscient de la debilitat de la República, dels dies d'esperança que s'estan vivint. Explica Esteve Albert a *Quatre Boigs de Mataró* que el mateix 14 d'abril «Montells que era el més aciençat, coratjós i patriota dels amics que havia fet al Círcol Catòlic em va dir: aquesta República l'haurem de saber defensar!» L'esperit nacionalista arriba al seu punt culminant. L'Agrupació es fa sòcia col·lectiva de *Palestra*, amb tota la càrrega d'idealisme patriòtic que tenia aquesta entitat. La gent de l'Agrupació no fallarà mai en cap acte simbòlic; l'11 de setembre, a aportar corones a Rafael de Casanova, a celebrar el centenari de la Renaixença, o a contribuir en tot allò que sigui l'exaltació de l'esperit nacional.

Els excursionistes són presents en tots els camps. Saben que la defensa del nacionalisme sols és possible amb una bona preparació i amb un profund coneixement del país i de la seva història. És amb aquest argument que Lluís Ferrer i Clariana i Jesús Illa organitzen a l'Agrupació cursos d'Història, Geografia, Llengua i Literatura Catalanes. S'ha de recuperar el temps perdut. També cal recuperar els testimonis del passat i és així com Illa i Ferrer Clariana tenen la iniciativa de restaurar l'ermita de Sant Martí de Mata, que efectivament es farà per part dels dinàmics elements de l'Agrupació. També es busca el passat més remot; Marià Ribas, l'home silenciós i treballador, hi està al davant. La Secció d'Arqueologia de l'Agrupació viu uns moments de gran activitat amb la seva brigada d'excavacions que formen el mateix Ribas, Lluís Ferrer i Clariana, Josep Montells, Jesús Illa i Cosme Pujades. S'organitzen excursions arqueològiques i conferències artístico-arqueològiques. El museu de l'Agrupació no cessa de rebre noves aportacions. Sorgeixen altres iniciatives de vocació ciutadana com la de presentar una memòria davant la ponència encarregada de la divisió territorial de Catalunya per a defensar i argumentar en favor de Mataró la capitalitat del Maresme. No obliden l'antiga afició a la fotografia que arriba a tenir ja tants practicants que munten un laboratori propi a l'entitat. S'organitzen concursos fotogràfics i exposicions d'art i arqueologia. Durant la República l'Agrupació viu un dels seus moments de més dinamisme.

El número extraordinari del *Butlletí del Círcol Catòlic d'Obrers* del mes de juliol de 1936 ens dóna compte de la «Immediata construcció d'un Grup Escolar» que allargarà l'edifici fins a la plaça dels Bous, i en publica els plànols. Ens informa també dels èxits del Grup Sant Jordi i del Mataró de l'Associació Esportiva, tant en *basquetbol* com en futbol o en gimnàstica, que sota el nom d'Els Falcons obtenen el títol de campions oficials de Catalunya.

Els Científics convoquen una excursió per als dies 31 de juliol i 1 i 2 d'agost en autocar a l'Empordà i la Costa Brava, i la Secció de Minyons de Muntanya Abat Dorda anuncia que farà «l'excursió de vacances a l'Aneto, el més alt dels pics del Pirineu, acampant durant vuit dies a la Vall de Llosàs».

Mentre aquí es feien tantes il·lusions i es tenien tots aquests projectes, propis d'un país civilitzat, un general encenia al Marroc una insurrecció que comportaria una tragèdia que duraria tres anys i molts anys més. La gent de l'Agrupació, com tot el país, se'n ressentirien i alguns hi deixarien la pell. La profecia de Montells s'havia complert.

LA GUERRA CIVIL I LA LLARGA POSTGUERRA

Els locals del Círcol Catòlic varen ser ocupats pels anarquistes primer i pels falangistes després. Passat l'enfrontament bèl·lic, a l'Agrupació no hi va haver constància que s'hagués sofert cap dany ni espoli material. La fractura social, però, va ser molt profunda. S'acabava de viure el fet més dramàtic de tot el segle. La represa de les activitats va ser lenta, com la recuperació econòmica i moral del país.

Amb la guerra tot just acabada, alguns antics socis que havien mantingut la flama del vell esperit es retroben a l'entitat i ja tornen a parlar d'excursionisme, però de baix en baix. Són Josep Montells, Jaume Romagosa i algun altre. Al cap de poc ja s'hi afegeix Jesús Illa i comencen a fer petites excursions per la comarca, no gaire més enllà. És època de maquis i de recels. Aquell optimisme desbordant d'abans ha desaparegut. Comencen a emportar-se en les seves sortides algun alumne de les escoles del Centre Catòlic, de «Cal senyor Banet».

INICI DE NORMALITZACIÓ

Finalment, a l'agost de 1946, l'Agrupació reneix oficialment. Es forma una nova junta presidida pel mateix Josep Montells, es reprenen les tasques de secretaria i el llibre d'actes dóna fe de vida de l'entitat, s'inaugura la nova estança al primer pis del Centre Catòlic i es comencen a fer excursions en autocar per Catalunya, a l'estil de les d'abans de la guerra. Però, ara, si s'acosten gaire a la frontera cal proveir-se del salconduit. Es reprèn l'activitat de la biblioteca i el museu. Aviat prenen una gran empenta: cada setmana hi ha sortides, activitats.

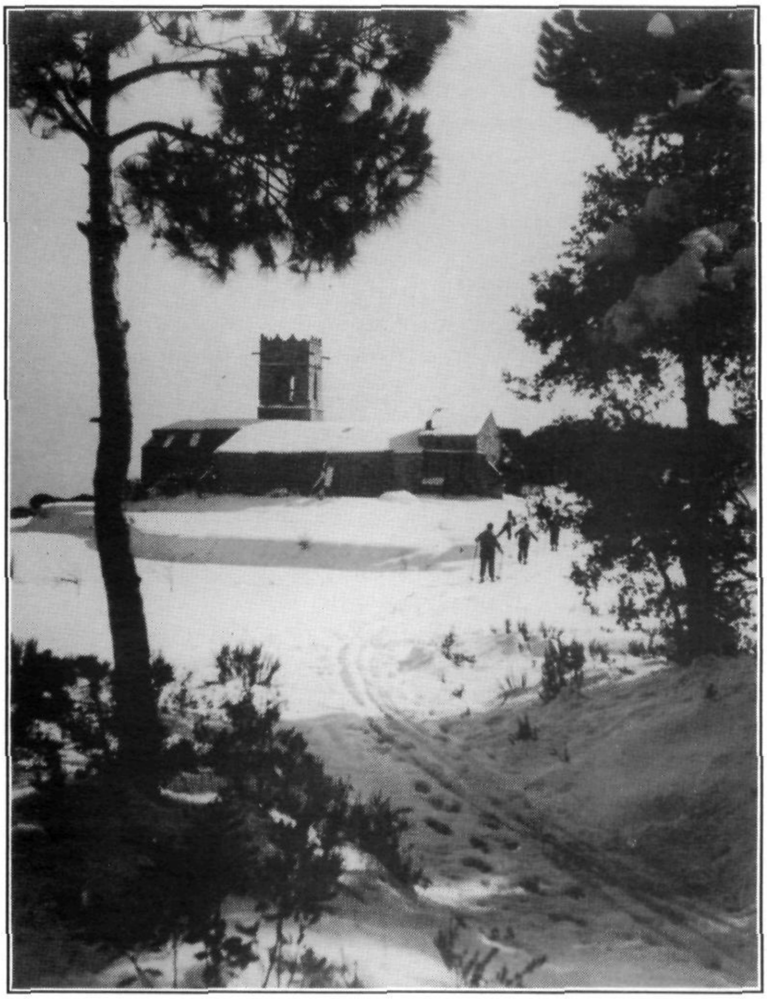

Esquí al Corredor.

Al setembre del mateix 1946 ja surt el primer butlletí, molt precari, que evidencia els moments econòmics que s'estan vivint, ben diferent d'aquells butlletins de l'Agrupació i del Centre Catòlic d'abans de la guerra, tan ben impresos, amb fotografies i gravats. És un simple foli ciclostilat i plegat, quatre modestes pàgines que serveixen per a tenir unes paraules de record per a les generacions excursionistes precedents i per a donar un Déu vos guard a la nova època que s'acaba d'encetar. Malgrat el moment –1946– no es renuncia a la llengua catalana, encara que el text de la portada dels dos primers números és en castellà, per si de cas.

S'hi ha incorporat gent nova, alguns que eren infants al moment d'esclatar la guerra, Jaume Lladó, Josep Vera, Josep Maria Bellavista, Josep Banet, Jaume Adan, Antoni Milà, Josep Noè, Francesc d'Assís Torres, el gran de la colla que s'havia format amb els Minyons de Muntanya. Des del primer dia ja ens informen que estan fent prospeccions arqueològiques a Cabrera i a Argentona.

La represa porta una bona empenta. Cada setmana hi ha una sortida, a peu o en autocar, es reprèn la pràctica de l'esquí, es crea una secció d'Amics de l'Art que organitza sortides artístiques, conferències, exposicions i visites culturals i són el nucli dinamitzador de l'exposició de Sant Lluc. Malgrat les circumstàncies generals adverses, l'Agrupació torna a ser una de les entitats amb més vida de la ciutat. Els vells socis han sabut encomanar l'esperit excursionista al nou jovent.

Hi ha unes activitats periòdiques. L'exposició anual a la Saleta, per la Fira; la del Museu, per Nadal; el pessebre a Burriac; l'excursió del Pilar a Montserrat; el dilluns de Pasqua a l'aplec del Corredor; l'últim diumenge d'agost al de Can Bruguera –organitzant-lo conjuntament amb la UEC i La Walkyria– i el diumenge següent a Canyamars... Es participa en campaments col·lectius i en curses de regularitat. Però tothom sap que es pot comptar amb els Científics per a qualsevol iniciativa patriòtica o ciutadana. Els excursionistes participen activament en l'organització de les festes del Centenari del Tren (1948) i són els qui coordinen a Mataró la Comissió Abat Oliba (1947) que amb l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat significarà el primer acte massiu de retrobament de la societat catalana en la postguerra. Des dels Científics s'organitza el patronat per a la restauració del Santuari del Corredor (1954); i a la mateixa entitat s'havia forjat la gent que forma la Secció Histórico-Arqueològica del Museu Municipal, que són gairebé tots gent de l'Agrupació, com Marià

Ribas i Jaume Lladó, el jove més entusiasta. A l'Agrupació amb el mateix Lladó, Jesús Illa, Francesc d'Assís Torres i algun altre, es fan les gestions per a reprendre el moviment escolta dels Minyons de Muntanya que, després d'un curt període de funcionament, es traslladen a Sant Josep. S'organitzen cursets de cant, individualment o amb la UEC. L'aportació dels Científics en la vida ciutadana és inacabable.

ANYS CINQUANTA. L'ATRACCIÓ DE L'ALPINISME, L'ESCALADA I L'ESPELEOLOGIA

Quan comencen els anys cinquanta, amb l'entitat ja normalitzada, aquells joves giren la vista al món, a les grans expedicions, a l'excursionisme esportiu. Demanen pel·lícules o clixés de diapositives als consolats estrangers, a l'Institut Francès, i les projecten a l'entitat i veuen el que està fent l'excursionisme d'enllà de les fronteres. Compren un projector i una màquina de fer cine. Mantenen el contacte amb les entitats excursionistes barcelonines tal com havia fet sempre l'Agrupació des que va ser fundada. La biblioteca es va nodrint de llibres i revistes de temàtica excursionista. Un qualsevol butlletí de l'Agrupació informa de les excursions que fan els joves científics al massís de la Maladeta, a l'Aneto, a Carançà o al Pedraforca, però també dóna notícies de fora, com la conquesta de l'Everest el 1953, i fins i tot els científics no dubten a enviar una carta de felicitació a l'equip expedicionari. El butlletí també informa amb admiració de la conquesta, el 1954, del K-2, un dels vuit mil de l'Himàlaia. La faceta esportiva i l'alpinisme els estimulen; no és estrany, doncs, de llegir alguna nota que diu que alguns joves excursionistes de Mataró s'enfilen a fer pràctiques d'escalada a les Banyadores, davant de Burriac, o que, a la tardor del 1953, Josep Ferreres, Josep Montesinos i Antoni Adan participen en un curset d'espeleologia a Barcelona, que motivarà que al cap de pocs mesos es formi ja la Secció Espeleològica de l'Agrupació, una secció que tindrà gran activitat, exploracions subterrànies per tot Catalunya, aixecament de topografies de les cavitats, exposicions espeleològiques d'abast estatal, exposicions fotogràfiques especialitzades. Josep Ferreres i Arrufat, el metge Dr. Ferreres, va ser el promotor d'aquesta secció que aviat tindrà molts adeptes que treballen amb rigor.

En Josep Mas i Mas és un d'aquests afeccionats que està a tots els fronts, un exemple del nou jovent dels científics; fa espeleologia, escala, fa alta muntanya, dicta conferències, es responsabilitza del material i de la biblioteca, presideix la secció d'Espeleologia, fa escrits d'excursions al butlletí, fa de monitor als cursets, coneix el Pirineu català i aragonès i les Valls d'Andorra. I encara no té vint anys!

En la segona meitat dels anys cinquanta la difusió de l'excursionisme es fa d'una manera molt ben organitzada. Comencen els cursos d'espeleologia, els d'iniciació al Muntanyisme el 1957, i el 1959 es fa el primer curset d'Escalada. L'Agrupació té gent que domina bé la tècnica i ho demostra en les prospeccions espeleològiques o amb escalades, com la del Cavall Bernat, que és vençut per Josep Montesinos el 25 d'octubre de 1959. És tota una gesta esportiva. També és un símbol dels nous camins que pren l'Agrupació.

L'espeleologia, practicada des del 1953 amb rigor científic.

Foto Salvador Alsina.

Els joves s'imposen. El primer d'abril del 1959 acaba la llarga presidència de Josep Montells i Cabot i és elegit Josep Sans i Parera, jove de gran afició a l'espeleologia.

LA CIUTAT CREIX, EL MÓN CANVIA

El mateix 1959 un soci dels d'abans de la guerra, Cosme Pujadas, fa l'ascensió al Montblanc. Els Alps ja no es queden en una diapositiva. Però és un cas aïllat, una flor no fa estiu. Les muntanyes de més enllà de les fronteres són un objectiu anhelat, però s'haurà d'esperar una mica més perquè els somnis es puguin realitzar. Primer cal aprendre a sortir a l'estranger i, a més, tenir les possibilitats materials per a fer-ho. Però això ja serà cosa dels anys seixanta, els anys del boom econòmic, del sis-cents, de l'allau immigratòria, dels Planes de Desarrollo i de l'obertura política i de recuperació econòmica del país.

El món es revolta. Fidel Castro i el Che posen les seves barbes de moda, els Beatles els seus cabells llargs, Kennedy sembra esperances, Kruixef canvia la imatge del comunisme, Joan XXIII convoca el Concili que trasbalsarà l'Església Catòlica, els països del Tercer Món impulsen el seu procés d'alliberació nacional. *The times they are changing* cantava Bob Dylan per aquells dies, els temps estan canviant.

A Mataró les fàbriques i fabriquetes no donen abast a servir les comandes. Falta mà d'obra que es cobreix amb la immigració. Els nous ciutadans necessiten cases per viure i places escolars per als seus fills. La construcció immobiliària es dispara. El 1962 és l'any amb rècord d'immigrants. Les escoles del Centre Catòlic necessitaran més espai per poder acollir més alumnes. Part d'aquest espai el prenen a l'Agrupació, que és traslladada a un compartiment més petit de la planta baixa, més que insuficient. És el novembre de 1962. Els científics se senten marginats. El president Josep Sans és massa jove per imposar-se davant la Junta del Centre, la necessitat d'espai vital serà la causa desencadenant d'un llarg procés que portarà a la separació dels científics del Centre Catòlic. La recuperació de la independència es produirà el 1978. A la necessitat d'espai, s'hi uneix la gradual desvinculació dels científics amb el Centre Catòlic. Ja ha desaparegut aquell ambient en què tothom formava part de totes les seccions del centre. I també és inexistent una personalitat de la gran talla de mossèn Plandolit, el gran dinamitzador de la casa, que ho aglutinava tot, l'home que més ha sabut entendre el jovent a Mataró. Aquella vella projecció dels excursionistes sobre totes les activitats del Centre Catòlic ja no hi és. Ha desaparegut l'esperit del 1907 i el camí de la independència queda obert.

Mataró creix, dèiem; l'increment demogràfic afecta la ciutat, però també afecta molt directament l'Agrupació que aviat veurà multiplicat el seu nombre de socis fins a una xifra mai vista.

En aquests primers anys seixanta veiem uns altres noms, una nova generació que s'afanya a escalar el Figueró o Montserrat i, si poden, el Pirineu, i que s'incorporen en les expedicions espeleològiques. Els germans Brullet, Francesc Masriera, els germans Carbonell, Mititieri...

L'ÈPOCA MAS: D'UNA SECCIÓ DEL CENTRE CATÒLIC A UNA GRAN ENTITAT

El butlletí del gener de 1963 simbolitza el nou moment, anuncia un curs de llengua catalana a l'Agrupació –el primer que es fa a l'entitat després de la guerra– i proposa l'obertura de l'entitat envers la ciutat. Compromís i obertura, doncs, que no trigarà a produir-se sota la presidència d'aquell jove que estava a tot arreu, en Josep Mas i Mas, l'home que transformarà la vella Agrupació traient-la del reducte de socis que havia estat fins aleshores per a convertir-la en una entitat oberta al jovent, a la ciutat i al món. Mas agafa les regnes de l'Agrupació el 1964 i les portarà deu anys, fins al 1974.

Seran anys de grans realitzacions. Tot allò que vèiem en estat embrionari en els anys cinquanta, es veurà realitzat plenament en els anys que s'acosten. Allò que admiraven la gent dels científics en diapositives i pel·lícules com a espectadors, ara ho viuran com a protagonistes.

L'espeleologia ja no és un simple aprenentatge o entrenament, ara ja s'organitzen expedicions en cavitats desconegudes per tot Catalunya, a Castelló, a Navarra, a Burgos, a Cantàbria... Els cursets d'exploració subterrània es fan d'una manera sistemàtica i rigorosa, es publiquen els resultats de les prospeccions, es filma la pel·lícula *Cavorca-470* (1971), una cinta que aixecarà expectació en tots els centres espeleològics on es projecta. L'Agrupació assoleix un gran prestigi en aquesta disciplina, que es demostra amb l'encàrrec que rep d'organitzar el III Simposi Nacional d'Espeleologia (1973).

Molts espeleòlegs també es dediquen a l'escalada, l'especialitat que mourà més jovent en aquells anys, Punsola, Cot, els Benito, Armengol, Sanàbria, més tard Sala, Bofill, Pujol, Sors, Comas, Sans, Reniu, joves que s'han iniciat en un curset o que han començat a sortir a fer pràctiques amb els més grans al Figueró o a Montserrat i que acabaran escalant les parets més difícils dels Alps, dels Andes i de l'Himàlaia. Són la gent que posaran l'alta muntanya de l'Agrupació i l'escalada al màxim nivell assolible i els que convertiran els somnis en realitat, però també els que començaran a conèixer l'urpa de la muntanya amb la mort de Jaume Bonany a Montserrat (1974).

Els joves que descobreixen a l'entitat l'emoció de l'esport i els beneficis de l'associacionisme procedeixen de tots els espectres dels nou teixit social mataroní, sense cap distinció. L'Agrupació és una entitat integradora, i l'excursionisme, més que qualsevol altra activitat, permet que cadascú es dediqui a allò que més s'adapti a les seves inclinacions i capacitat. Ningú no en queda exclòs. Permet fer una excursió a peu per la comarca o una difícil escalada en gel. Tothom hi té cabuda.

En aquests anys no es descuidarà cap disciplina. Es practica l'esquí de muntanya i de fons; l'esport de la neu guanya adeptes amb els cursos que s'organitzen amb l'autocar inclòs; es participa i s'acaba organitzant marxes d'orientació i regularitat; s'organitzen cursos d'escalada en roca i d'alta muntanya; es reprèn la secció infantil; es participa en acampades i s'inicien els campaments familiars d'alta muntanya.

Han desaparegut, això sí, els autocars i les excursions del temps del president Montells, que ara ja no calen per anar d'excursió, perquè «ja tenim sis-cents», que deia Joan Capri.

I serà justament amb aquest popular utilitari que els científics faran la seva primera expedició fora del continent europeu per anar a l'Atles marroquí per assolir el Toubkal (1967). També el cotxe serà el mitjà de transport per anar a l'Iran en l'expedició Kaukaz (1971) que obrirà el pas a les grans expedicions de l'Himàlaia.

Amb tot, molts joves per anar al Pirineu, a Montserrat o al Figueró s'han de refiar de la Renfe, dels Ferrocarrils Catalans o de l'Alsina Graells, que és el mitjà de transport més habitual i els autocars es contractaran per a les sortides col·lectives dels cursets.

El jovent participa engrescat en tot el que s'organitza. El gran nombre de socis permet multiplicar les activitats individuals i col·lectives. L'entitat, una de les més actives de la ciutat, és punt de trobada i gresol d'iniciatives de vocació cívica. El butlletí, encara ciclostilat, des del 1963, amb format foli, publica ressenyes de sortides, escalades i prospeccions espeleològiques, però també es converteix en revista monogràfica quan convé celebrar el centenari de Josep Puig i Cadafalch o qualsevol efemèride que s'ho mereixi; alguns joves excursionistes surten el diumenge a fer prospeccions arqueològiques amb Marià Ribas. S'organitzen cicles de cinema cultural i documental a la Saleta, amb conferències i col·loquis. L'anual Setmana de l'Excursionisme tracta d'excursionisme, és clar, però també de cant coral, de cinema i de teatre. De l'Agrupació sorgeix la iniciativa de celebrar el centenari de Pompeu Fabra i s'organitzen els actes, i un cop acabats es proposa de constituir a Mataró una delegació d'Òmnium Cultural. D'aquí en va venir la iniciativa.

El compromís de l'Agrupació amb el país i la cultura és ben clar. El règim franquista comença a donar mostres de debilitat i rep la contestació de tots els sectors. Però té uns defensors, la mena de gent que crema els cotxes als lluitadors demòcrates de Mataró, el mateixos que el 1972 segresten –o fan segrestar– Josep Mas mentre s'estaven projectant les «24 Hores de Cinema Còmic» i, a més, roben les màquines de fer cine, que ja no es varen poder recuperar mai més. L'Agrupació era una entitat inquieta i activa, i això molestava algú.

A l'últim trimestre de 1969 el butlletí ciclostilat que havia assolit una gran qualitat de continguts sota l'impuls de Pere Busquets, un home clau, es transforma en *Cingles*, la publicació que obligarà Josep Mas a donar moltes vegades explicacions a la censura. La nova revista impresa sobre paper de qualitat, amb articles molt més cuidats, simbolitza el gran impuls que portava l'Agrupació. Avui, després de trenta anys, *Cingles* s'ha convertit en una publicació de prestigi a la ciutat. Aquest prestigi va quedar palès el 1984 quan va rebre el Premi Tassis Torrent de Premsa Comarcal a la millor publicació especialitzada.

Tot el 1973, poc abans de cessar Josep Mas, l'Agrupació es va abocar a la celebració del seu 75è aniversari i va demostrar que era una entitat posada al dia i amb empenta. Per commemorar-ho, a l'estiu sortia l'expedició Kibo al cor de l'Àfrica, es rebia l'encàrrec d'organitzar el Campament

General de Catalunya, que es va complir brillantment amb més de mil participants, i s'organitzava el III Simposi d'Espeleologia, d'àmbit nacional.

La modesta entitat renascuda de les cendres de la guerra civil vivia uns anys d'esplendor. Era gran en socis, però seguia sent modesta en possibilitats econòmiques, un mal endèmic del qual sempre es ressentirà. L'entitat no podrà patrocinar mai cap gran iniciativa, sols podrà donar el seu suport organitzatiu.

LA TRANSICIÓ POLÍTICA. LA RECUPERACIÓ DE LA INDEPENDÈNCIA. COMENCEN LES GRANS EXPEDICIONS.

Josep Mas passa la torxa a Josep Corominas, a qui toca conduir l'entitat en els darrers moments del franquisme i els anys de la transició democràtica.

El gran patrimoni de l'entitat són els seus socis, actius i capdavanters en tots els camps, que tant es veuen amb cor d'acceptar el repte d'organitzar el Campament Infantil de Catalunya, com una expedició a les terres àrtiques o certàmens artístics, culturals o de contingut social, i al mateix temps poden estar baixant als avencs més profunds, o enfilar-se per les parets de màxima dificultat de totes les serralades de la terra.

Els corresponsals de premsa de Mataró varen dictaminar que el fet esportiu més important de l'any 1974 era l'expedició Grönland-74 i el fet cultural, el conjunt d'actes de celebració dels 500 anys del Llibre Català. Tots dos, precisament, promoguts i organitzats pels científics. Un bon símptoma.

L'any de la mort de Franco, el 1975, és conegut a l'Agrupació com a «l'any de les cinc expedicions». Dues als Andes (Salcantay i Sajama), una a Alaska, al Mount Mac Kinley, una d'espeleològica a Islàndia, i una altra a Lapònia. I tot això sense comptar les escalades al Pirineu, als Alps –Eiger, Montblanc, Cerví...– i a tot arreu. Aquella entitat que havia començat el seu camí pujant al Turó de Mata, ara ha eixamplat el seu camp d'acció a tota la terra. No hi ha racó del món que els científics no hagin trepitjat.

L'esport no fa descuidar la cultura. Amb l'impuls i la coordinació de Pere Busquets s'organitzen les Jornades de les Arts Catalanes (1976) «l'obra de més envergadura cultural que mai s'hagi fet a Mataró», segons *La Vanguardia.* El cinema, la poesia, la música, l'art sacre, el ferro forjat, la terrissa, la pintura, l'escultura, les arts gràfiques, envaeixen totes les sales d'exposicions i altres llocs inhospitats de la ciutat. Un autèntic *tour de force* dels científics que quan acceptin al cap de poc el Secretariat del Congrés de Cultura Catalana, res no els vindrà de nou. Aquest Congrés, la Marxa per la Llibertat o la campanya »Salvem el Clavé» són actuacions que vénen marcades plenament pel moment d'ebullició política que està vivint el país.

Dins d'aquest ambient, en l'assemblea general de socis de 1978, s'acorda la separació definitiva del Centre Catòlic. Després de moltes temptatives, no s'havia pogut resoldre el problema d'espai dels excursionistes. La fruita ja era prou madura per a caure de l'arbre. Era el 3 de febrer de 1978.

La Marxa Excursionista de Regularitat de Catalunya que els científics havien rebut l'encàrrec d'organitzar, un gran compromís, se celebra el mes de maig de 1978 als Cingles de Bertí. Fou un gran èxit. Tots els preparatius de la marxa s'havien fet encara al Centre Catòlic. Quan se celebra la marxa, la seu social ja és al Carreró, 39, la casa nadiua de Josep Puig i Cadafalch.

LA MIRADA A L'HIMÀLAIA

El tàndem Antoni Sors-Enric Pujol ja fa temps que en porten una de cap. Volen fer un vuit mil, la màxima aspiració d'un alpinista. Ja havien demostrat la seva capacitat el 1976 amb l'expedició Wakhan, a l'Afganistan, quan conqueriren el primer set mil mataroní, el Noshaq. El nou objectiu, a la serralada himalaienca serà el Broad Peak. A l'agost de 1981, Mataró s'assabenta que l'expedició s'ha coronat amb èxit, però la notícia de la conquesta ve tenyida de tragèdia en conèixer-se la mort d'Enric Pujol.

«No fa tanta por la mort», que deia Josep Punsola, perquè al cap de poc ja veiem els altres de la cordada enfrontant-se a nous gegants de la muntanya. El mateix Sors participa en l'expedició catalana Everest-83, després intenta el Lhotse Shar el 84 amb gent l'Agrupació i, finalment, ell és el responsable de proclamar «Hem fet el cim!» quan l'Agrupació i Catalunya pugen per primera vegada al sostre del món (1985). Sors, diguem-ho aquí, va ser l'estratega de l'expedició i el responsable de la logística de l'atac. Això ens diu l'alt nivell tècnic assolit per la gent de l'Agrupació. I una altra nota simbòlica. Sors era fuster, un

Toni Sors al cim de l'Everest. 28 d'agost de 1985

treballador manual, un ofici ben diferent del d'aquells nois de casa bona que varen fundar l'entitat el segle passat.

Aquest alpinista que, un cop acabada la feina, va fer el cigarret al cim de l'Everest, va perdre la vida al Lhotse Shar el 1987 amb els seus companys, tots treballadors, com ell, i a més fills de la immigració, Sergi Escalera, Francisco Porras i Antonio Quiñones, tots de l'Agrupació. I aquests no serien els darrers que perdríem. La muntanya s'estava cobrant massa car el preu de deixar-se trepitjar perquè ens anava prenent els millors.

ELS TEMPS ACTUALS: MODERNITAT I TRADICIÓ

Però l'Agrupació no es desdiu. Mentrestant se segueixen organitzant cursets infantils d'iniciació, amb la voluntat de tenir una secció infantil i juvenil. Apareixien noves maneres d'acostar-se a la natura. El *trekking* –excursions a les grans muntanyes, però sense entrar en la dificultat extrema–; el descens d'engorjats o barranquisme, el *moutain-bike*, noves modalitats d'escalada, el *boulder* o l'escalada *free*, espectacular i esportiva, amb magnesi a les mans per agafar-se bé, com els trapezistes del circ, ben allunyada d'aquell esperit romàntic i científic dels pioners.

L'espeleologia feia una proesa, superar un desnivell de més de mil metres a la vall d'Añisclo, a Escuaín, i es participava en una expedició d'envergadura al projecte Solencio-86. Una proesa que sols seria igualada el 1998 amb el descens a la Gouffre Berger, prop de Grenoble.

El 1987 es va començar a organitzar, amb periodicitat anual, a Certascan, la prova d'esquí de muntanya puntuable per a la Copa Catalana, i el 1988 es fa la primera edició de la Marxeta, una marxa excursionista no competitiva que recorre les muntanyes del Maresme, sempre per indrets i paratges diferents, i més tard se li afegeix la Marxassa, molt més llarga i que exigeix més preparació per als participants. Les caminades tornen a estar de moda, com al 1916.

L'Agrupació sempre ha estat sensible a les contingències del patrimoni natural i històric. Una constant en la trajectòria dels científics. Igual com es va treballar en la recuperació de l'ermita de Sant Martí de Mata o el santuari del Corredor anys enrera, el 1985 es va promoure, conjuntament amb el Museu de Mataró, el

La moderna escalada. Fotografia Pep Botey.

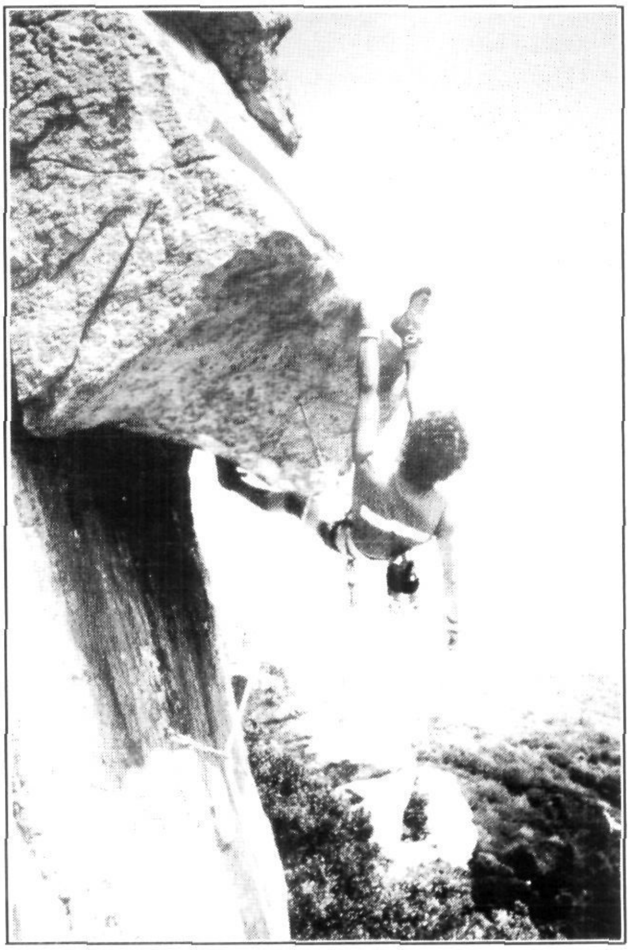

Projecte Burriac per a evitar la degradació i enrunament del castell; al cap de poc ja es va poder anunciar «Ja hi treballem!» i es varen consolidar les restes, que ara han estat totalment restaurades.

Cingles tampoc no ha oblidat mai el passat, i dins el conjunt d'articles històrics, a partir del 1988 va iniciar una sèrie correlativa que, des de la prehistòria, es repassa tota la història de Mataró i els seus orígens, que ha estat redactada pels millors especialistes de cada època.

Actualment, havent-hi institucions que tenen per missió vetllar pel patrimoni i estudiar-lo, grups d'esplai que acosten el jovent a la natura, agències de viatges que porten els afeccionats a esquiar i a fer esports d'aventura, ens podem preguntar quina és la missió d'una entitat excursionista.

La resposta ens la dóna la història que acabem de repassar. Hem vist com l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró ha tingut sempre un nervi central, el foment de la sociabilitat. És a dir, la comunicació entre persones, la integració en el grup, el manteniment de relacions personals, i la posada en comú d'idees i projectes amb voluntat oberta que han contribuït d'una manera decisiva a configurar el que és avui la nostra col·lectivitat. I els protagonistes han estat quasi sempre persones joves, en un constant relleu de generacions. Aquesta és la causa que aquesta entitat no s'hagi vist envellida ni decrèpita en cap moment de la seva història.

Recordem-ho breument. L'Agrupació ha assolit els nivells més alts de l'excursionisme, però també ha contribuït a la recuperació del passat col·lectiu i del patrimoni. De l'Agrupació va sorgir la Secció Històrico-Arqueològica del Museu, d'una iniciativa de l'Agrupació es va promoure l'Òmnium Cultural a Mataró, aquí va sorgir l'Escoltisme i es va dinamitzar el moviment artístic de Sant Lluc. S'han organitzat manifestacions culturals, cursos de català o d'història quan s'havia de tenir un paper de suplència, i sobretot, s'han format ciutadans compromesos amb la cosa pública. Tot plegat amb independència de quina fos la moda excursionista de cada moment.

Per això creiem tan just que l'Ajuntament en ple acordés concedir la Medalla d'Or de la Ciutat a l'Agrupació en l'any del Centenari.

Hem vist com en el transcurs de la seva existència, l'Agrupació ha desplegat les seves activitats sobre totes les facetes de l'excursionisme, un esport que a Catalunya no s'ha limitat a la pràctica de l'exercici dins el marc que ofereix la bellesa dels espais oberts, perquè l'excursionisme d'aquí, a més, s'ha compromès històricament amb les inquietuds cíviques de la terra on té enfonsades les seves arrels.

El segle de vida de l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró són cent anys d'història de l'excursionisme i cent anys de vida d'una ciutat i d'un país.

Pere Tió i Casas

Continuem avui la transcripció de «La ciutat en el record», treball escrit pel Sr. Ramon Salas i Oliveras a l'entorn del 1970.

La transcripció segueix el text original, però s'hi han afegit notes per a facilitar la comprensió.

Les anteriors transcripcions van ésser publicades als *FULLS/56*, octubre 1996, i *FULLS/60*, gener 1998.

LA CIUTAT EN EL RECORD (III)

ELS VELLS CAFÈS

El picot demolidor o les simples reformes han fet desaparèixer de la ciutat molts cafès, alguns dels quals havien arribat a un gran apogeu. Avui han estat substituïts per cafeteries i bars, llocs per a fer-hi poca estada, ja que els homes d'ara tenen el temps just per a distribuir-lo entre camps de futbol, bàsquet o altres esports, actuant com a jugadors o bé com a espectadors.

Per això volem fer memòria d'alguns cafès antics, ja fossin de propietat particular o bé pertanyents a entitats recreatives.

CAFÈ PENINSULAR

Estava situat a la Riera, on ara hi ha el Banc Espanyol de Crèdit. Tenia molta cabuda, i, a més, quan feia bon temps, es posaven a la vorera alguns vetlladors amb les corresponents cadires. Pertanyia a una família de cognom Subirà, molt coneguda a la ciutat per haver-se dedicat alguns dels seus membres a la venda de carn. Qui sap si d'aquí naixia l'arrel del motiu o renom que alguns donaven al local, «Can Carnassa».

CAFÈ DEL *CENTRO*

Era a la plaça de Santa Anna, i feia cantonada amb la Muralla de Sant Llorenç. Es tractava d'un dels clàssics cafès del segle XIX; grans miralls ornaven les parets i tenia bancs tapissats de vermell.

Edifici del cafè del *Centro*, a la plaça de Santa Anna cantonada amb la muralla de Sant Llorenç (1905?).
MASMM. Arxiu d'Imatges.
Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs.

Era propietat de la família Cunill, de la qual havíem aconseguit el popular Pep del *Centro*, un respectable vellet a qui, essent jove, l'any 1873, els carlins s'havien endut de la ciutat en companyia d'alguns altres ciutadans, exigint certa quantitat de diners per l'alliberament dels presoners.

Aprofitant aquesta última al·lusió, si bé no l'hem aconseguit com a tal, ens plau fer una referència al Cafè d'en Piu, com l'anomenaven els antics, o sia, el que hi havia en el lloc on hi ha el Centre Mataroní. Aquest Piu no era altre que en Jaume Ibran, el famós capità dels voluntaris mataronins, que va ésser mort a Breda en una acció sostinguda contra els carlins. El local al qual fem referència l'hem conegut com a centre del partit conservador i després del regionalista, sempre amb el cafè annex. També durant molts anys hi hagué la redacció i administració del *Diario de Mataró*.

CAN CARETA

Aquest cafè també estava situat a la Riera, on avui hi ha els magatzems Sant Jordi[1]. En el seu interior hi havia un *tablado*, on algunes vegades actuaven el que la gent de llavors en deia *cantatas*.

CAFÈ DE LA COMA

S'anomenava així per trobar-se al capdavall del carrer d'aquest nom. Hi havia qui en deia Can Barrau i qui Ca l'Albareda, per ésser aquests dos noms els del primer i del darrer propietari. Malgrat ésser un cafè de barriada tenia piano, que tocava el fill de la casa, que, a més, feia concerts acompanyat en les actuacions pels afeccionats Xaudaró, Torrús i Batista, obrers del gènere de punt els dos primers i metal·lúrgic l'últim, que actuaven, respectivament, de tenor i de barítons.

CAFÈ DE CAN MENCIÓ

Existia en la confluència de la baixada d'en Massot amb el Rierot, i tenia porta a cada carrer. El seu propietari, el senyor Valdé, es deia Melcior de nom, però el públic l'anomenava Menció, ja que en aquell temps la pronunciació de moltes paraules es feia amb notòria corrupció gramatical.

D'aquest cafè recordem un dependent o mosso que es deia Masmiquel, que portava bigoti i perilla, i que havia format part de la partida de voluntaris d'en Piu, en el temps de la darrera guerra carlina, del 1872 al 1874.

A més dels cafès esmentats, cal deixar constància també d'alguns altres que, tot i ésser de raval, tenien característiques pròpies. Amb ells també podem fer-nos càrrec de com vivia la població d'aquells dies. Recordem Cal Nap, que més tard va ésser Ca l'Anton, situat al carrer de Sant Roc, nom amb què era conegut el tros de carrer d'Argentona que va des de la Riera fins a la Muralla; Can Xemeneia, al Camí Fondo; Can Diviu, a la plaça de Cuba; la Verdad, al carrer que era llavors del Beat Oriol; el Cafè dels Toreros, que encara subsisteix, a la cantonada del carrer de Sant Joaquim amb el carrer d'Altafulla, que era conegut per molts amb el nom de carrer Vermell, i aquest cafè s'anomenava com hem dit per ésser el punt de reunió dels més destacats afeccionats que a Mataró tenia l'art de *Cúchares*, i el local d'on acostumaven a sortir les *cuadrillas* per dirigir-se a la plaça de Braus, quan existia a la nostra població la que va inaugurar Guerrita l'any 1894.

El cafè dels *Toreros*. Un antic cafè que encara subsisteix (1999).

Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM.

CAN GENERÓS

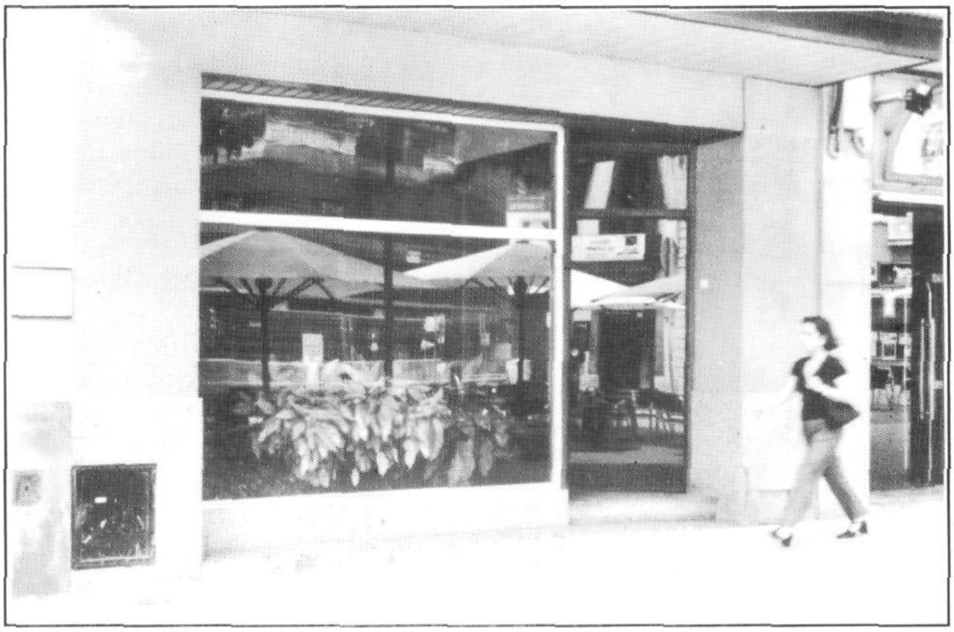

El cafè de la societat Sport Mataroní, avui reconvertit (1999).

Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM.

Era un cafè que radicava a la plaça de Cuba, que tenia força fama i era molt concorregut, potser perquè, de tant en tant, s'hi feien representacions teatrals i també varietats, o sia, actuacions d'artistes de cant i ball.

En rememorar el nom d'aquests cafès, ja siguin de més o menys categoria, creiem que no serà inoportú de fer recordança dels que pertanyien a diverses societats recreatives, polítiques, religioses o bé a les cooperatives de consum. Pertoca fer menció del cafè El Fènix, a la Riera, a l'edifici que havia estat l'antiga i nobiliària casa Baró, i que durant la guerra de Successió va ésser per alguns dies residència reial, amb motiu d'haver-se convertit en estatge de l'esposa de l'arxiduc Carles; edifici que avui, i des de fa ja molts anys, ocupa el Cine Moderno[2]. El cafè de La Constància que anteriorment havia estat del «Círculo Clavé», en el lloc on ara hi ha el Banc Central[3]. El cafè de la societat Sport Mataronès, que encara existeix, i que havia estat Café el Siglo, ubicat, com l'anterior, a la Rambla.

La Rambla amb l'edifici on hi havia el Cafè de la Constància (1905?).

A la Riera hi havia el cafè del Centro Liberal-Dinástico, existent en el local on hi ha la C.N.S., i que en dies ja remots ocupà l'Ateneu Obrer[4]. El cafè del referit ateneu, en el lloc on ara hi ha el que porta el mateix nom[5]. El cafè del Centre Republicà Federal, que ocupava un pis a la Riera, al costat del Cine Moderno[6]. Aquest centre polític més tard va traslladar-se damunt del Café del *Centro*, a la plaça de Santa Anna, que era on es trobava durant la Setmana Tràgica.

També recordem els cafès de les societats recreatives La Paperina i El Ninot, que tenien el local, respectivament, al carrer de Sant Joaquim, conegut també llavors per carrer de l'Arpa, i al carrer del Parc. Igualment el cafè de La Cubana, al carrer de Sant Joaquim, i el de La Unión, a la plaça de Cuba, en el qual a voltes hi havia atraccions. A la cantonada de dita plaça amb el carrer

Edifici de la societat La Moderna Fraternidad (1950?). Després de la guerra civil, va ésser ocupat per la Falange. Avui incorpora dependències de l'Ajuntament de Mataró.

MASMM. Arxiu d'Imatges.
Col·lecció Adan Ferrer.

de Sant Cugat, hi havia el cafè de La Antigua Fraternidad; a l'extrem superior del carrer de Catalunya, el de Novedades, i a la cantonada del carrer de Cuba amb el de Sant Josep Oriol, el de La Moderna Fraternidad, que va durar fins a l'any 1939.

El cafè del Círcol Catòlic va estar instal·lat durant molts anys a l'edifici de l'antiga casa Sanromà, al carrer de Bonaire[7]; i el del Centro Carlista al carrer Nou, on més tard va ésser Centre d'Agricultors, i seu de l'Orfeó Mataroní, i avui de la U.E.C.[8]

Durant anys va tenir molt de nom el Cafè del Mar, que fou propietat del Gremi de Pescadors en altres temps, canviant després de local, si bé en el mateix carrer de Sant Felicià[9], quan passà a formar part de la cooperativa La Marítima. També tenien el seu propi cafè les altres cooperatives que hi havia a la població, com La Estrella, que havia recorregut els carrers de Sant Sadurní, Guifré i Parc, i La Llavaneres, La Protectora Mataronesa i La Mataronesa, que radicaven respectivament als carrers de Sant Ramon, Camí Ral i Concepció. Gairebé tots aquests cafès varen continuar funcionant quan, després de la fusió de les referides cooperatives i formació de la Unió de Cooperatives, varen passar a ésser cafès annexos a les respectives sucursals de l'entitat nova que aglutinava les diverses cooperatives que des d'anys enrera s'havien creat.

Edifici del cafè de Mar de la Unió de Cooperatives (1999).
Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM.

Edifici de la cooperativa La Protectora Mataronesa tal com és avui.

Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM.

LA PLAÇA DE TOROS

Mataró també va pagar tribut a la que molts anomenen *fiesta nacional*, ja que un dia va tenir la seva plaça de braus –que no va aconseguir molta durada–, erigida a la part alta del camí de la Geganta, entre el velòdrom antic, que llavors era de propietat particular, i l'horta coneguda per Cal Mònic. La inauguració del *torín*, com en deia la gent, va tenir lloc el dia 27 de juliol de l'any 1894, o sia, el mateix dia de les Santes Patrones de la ciutat. El *torero* que la va inaugurar va ésser el cèlebre «*Guerrita*».

Tenint en compte que no hem de fer aquí disquisicions a l'entorn de les *corridas*, que abans i ara tenen entusiastes defensors i acèrrims detractors, donarem, com a simple curiositat, còpia del cartell del dia inaugural.

Vegeu-lo:

«Inauguración de la Plaza de Toros de Mataró.– Gran corrida de toros de muerte.– Para el día 27 de julio de 1894.– A las cuatro y media de la tarde.– Si el tiempo no lo impide y con permiso de la autoridad.
Para esta función se lidiarán SEIS magníficos toros de la acreditada ganadería de D. José Mª de la Cámara, de Sevilla, con divisa blanca y negra, siendo estoqueados por el afamado diestro Rafael Guerra, «Guerrita».

Cuadrilla: Sobresaliente de espada: Miguel Almendro.– Picadores: Antonio Bejarano, «Pegote».– Rafael Moreno, «Beao».– Rafael Caballero, «Matacán».- Agustín Molina.– Teodoro Amaré.– Un reserva.
Banderilleros: Ricardo Verduti, «Primito».- Antonio Guerra.– Rafael Rodríguez, «Mogino».– José Bejarano.– Francisco González.– Rafael Martínez.– «Puntillero»: Joaquín del Río, «Alones».

Precios de las localidades y entradas.– Palcos con ocho entradas, 80,- pesetas.– Barreras con entrada, 10,10 p.- Primera grada con entrada, 7,10 p.- Segunda grada con entrada, 6,10 p.- Entrada general de sombra, 5,10 p.- Entrada general de sol, 3,10 p.

La separación de las localidades de sol y sombra, está fijada por la barandilla que divide la plaza, y no hay derecho a reclamación si en alguna localidad de sombra diese el sol a principio de la corrida.

Las puertas de la plaza se abrirán a las dos.– El apartado de los toros se verificará a las once de la mañana.– Una banda de música amenizará el espectáculo tocando varias piezas.

Notas.- La corrida se considerará como celebrada desde el momento en que principia, y por consiguiente el público no podrá ser reintegrado en todo ni en parte, si una vez comenzada se suspendiese por lluvia u otro incidente.– El público no tendrá derecho a pedir otros lidiadores ni más número de toros que los anunciados; en su consecuencia, si se inutilizase algún toro antes o durante la lidia, no tendrá derecho a substitución.– A los toros que no sufran la suerte de varas, se les pondrán, cuando la autoridad lo disponga, banderillas de fuego.

La venta de billetes para esta corrida quedará abierta en la Administración de esta Plaza desde el día 20 del actual y en el Teatro Principal».

Com hem dit, la Plaza de Toros de Mataró va tenir una vida bastant efímera, segurament per motius d'ordre econòmic, produïts per la proximitat de Barcelona, on els afeccionats mataronins tenien facilitat de concórrer i admirar l'actuació d'un major nombre de figures destacades en l'anomenat *arte de Cúchares*. Un plaça com la d'aquí, sobretot en aquells dies, no permetia les despeses que origina l'organització d'espectacles semblants. Malgrat tot, en ella varen celebrar-se, durant pocs anys, algunes *corridas* de braus i de *novillos*, acabant per fer-s'hi certes moixingangues.

D'aquests últims temps als quals al·ludim, guardem memòria, si bé boirosa, d'haver-hi assistit amb el nostre pare un dia que torejaven el «Gallo», progenitor del qui actuà amb el mateix renom i de «Joselito», i el «Minuto», un dels pocs toreros que tenia certa fama d'intel·lectual. Aquell dia, per haver resultat quelcom ferit el primer, va haver de matar tots els toros l'últim, que per ésser de curta alçada i essent els braus de molt de pes, va aconseguir l'aplaudiment del públic per la seva traça i valentia.

D'una manera més clara tenim record d'haver-hi vist «La guerra de Africa», una d'aquelles referides moixingangues o paròdies, en què al *ruedo* hi havia palmeres plantades i l'haca que muntava el «general Prim» es resistia a sortir, malgrat rebre alguns cops que el corneta del «general» li donava amb l'instrument de donar les ordres.

Ramon Salas i Oliveras

NOTES.

1.- Desapareguts ja fa uns anys els magatzems Sant Jordi, avui el local és ocupat per la sala recreativa Dover.

2.- Enderrocat l'antic edifici durant els anys vuitanta, ara és un edifici residencial, amb botigues a la planta baixa, abans el Boulevard Maresme i ara de la línia Zara.

3.- L'edifici també es va enderrocar. Reconstruït posteriorment mantenint el disseny de la façana, avui és un edifici comercial.

4.- La C.N.S., *Central Nacional Sindicalista*, agrupava els sindicats de l'època franquista.
Dissolta la CNS, l'edifici s'enderrocà i al seu lloc es construí un nou edifici, de planta baixa, el qual és ocupat avui per la Caja Postal de Ahorros.

5.- Després d'haver estat durant molts anys el restaurant Sant Bernat, avui l'edifici és enderrocat.

6.- La situació del Cine Moderno consta a la nota núm. 2. El nou edifici del «Boulevard Maresme», avui Zara, incorpora també l'espai d'aquest antic cafè.

7.- Can Sanromà, del carrer de Bonaire, és l'edifici del Casal.

8.- L'edifici que havien ocupat totes aquestes entitats va ésser enderrocat i en el seu lloc es construí un centre mèdic; no correspon a l'actual local de la U.E.C..

9.- L'antic carrer de Sant Felicià és avui un tram de l'avinguda del Maresme.

RECURSOS

NICOLAU GUANYABENS I CALVET

ELS GEGANTS DE LA CIUTAT DE MATARÓ

Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1999)

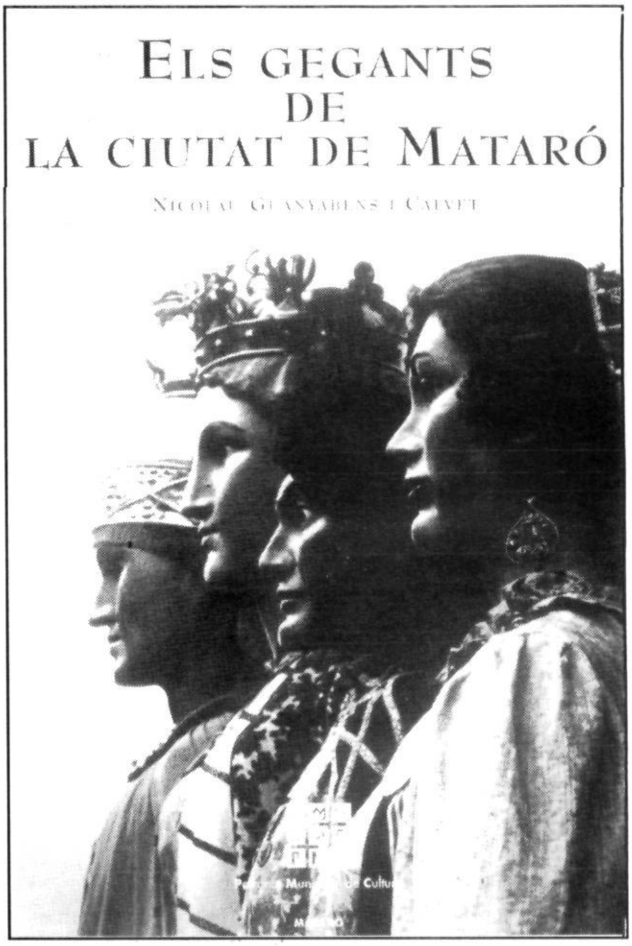

Als mataronins, igual que a molts altres catalans, ens omplen d'orgull els gegants de la nostra ciutat. La nostra aproximació a aquests alts personatges comença en la infantesa (potser els pares ens han acostat a en Robafaves per tal de lliurar-li la nostra pipa, quan ja volien que no en tinguéssim més). De ben petits ens ha impressionat la seva fesomia sorruda i estàtica, hem vist com ballen cerimonialment a les festes de les Santes i així han passat a formar part del nostre paisatge particular.

La presència de gegants a Mataró arrenca de la segona meitat del segle XVII, com a moltes altres localitats catalanes. La primera notícia és de 1683, i ens situa els gegants lligats a la Confraria de la Minerva. Ben aviat també trobem documentats els músics que els acompanyen: el 1709 és el primer any en què consten, encara que probablement ja devien existir abans. Els gegants de Mataró sortien tradicionalment per Corpus (fins que se suprimí la processó d'aquesta festivitat, el 1971), per l'antiga festa major del 15 d'agost i per la festa de les Santes, des que aquesta es va instaurar. També, des de 1979, la seva presència es fa notar per la festa de Sant Jordi.

Pocs han estat els períodes en què Mataró ha quedat sense la presència majestuosa dels gegants en les festes. Si bé no hagueren de suprimir-se després de la Guerra de Successió (1702-1714), a diferència de moltes altres ciutats catalanes, anys més tard l'autoritat del moment prohibí l'aparició d'entremesos a tot el territori, i van deixar de sortir durant una vintena llarga d'anys, fins que reapareixen el 1799. Precisament d'aquest any és la primera descripció una mica extensa dels nostres estimats personatges: el baró de Maldà, en la seva obra *Calaix de sastre,* ens en deixa un testimoni escrit. La seva fesomia en aquells moments era molt diferent de la que tenen ara. També sorprèn que en aquella reculada data (fa ben bé dos-cents anys) ja fossin tres els gegants de Mataró: el gegant (el nom de Robafaves no es troba documentat fins al 1888), la geganta i el Manueló.

Amb l'arribada de les tropes franceses a Mataró (1808) comença un altre període sense gegants que, a més, arriben a ser cremats el 1823. El 1851, tres anys després de la inauguració del tren i de l'estrena de la *Missa de Glòria* de mossèn Blanch, Mataró torna a veure ballar els gegants. L'Ajuntament, que recull la demanda del poble que els troba a faltar, se'n converteix ara en titular. Durant la República surten molt poc (només per les Santes) i no gens durant la Guerra Civil de 1936-1939. A partir de 1964 (després de dos anys sense sortir, per deixadesa) reapareixen anualment i ininterrompudament fins als nostres dies.

A partir de 1979, amb la instauració de la democràcia als ajuntaments, les festes populars troben a tot Catalunya un reviscolament promogut per les autoritats locals, que les impulsen i les promouen com a expressió del sentiment popular. A cada municipi es recuperen i es promocionen els elements més arrelats, que s'identi-

fiquen més amb la tradició de cada lloc. Mataró és un exemple paradigmàtic d'això: la festa de les Santes rep un gran impuls d'obertura gràcies també a la gestió popular.

Amb la renovada festa de les Santes, la presència dels gegants es consolida gràcies a la colla actual de geganters, que està portant a terme una tasca marcada per uns criteris d'actuació definits clarament al seu reglament, que fou aprovat per l'Ajuntament el 1984. Actualment, pel paper institucional que han adquirit els gegants a Mataró, les seves sortides extraordinàries es limiten a ocasions justificades. Però això no vol dir que hagin fossilitzat o encarcarat les seves actuacions, ans al contrari: a més d'actes que ja fa molts anys que es porten a terme, com la popular «dormida» dels gegants (que ja era considerada tradicional el 1925), van incorporant elements nous que passen a formar part del col·lectiu comú de tots els mataronins, com ara el «desvetllament bellugós», o l'estrena de nous balls.

Al llarg de tants anys d'història, les figures dels nostres gegants han hagut de ser reformades, reconstruïdes o arranjades tot sovint. Per exemple, el 1893, en Josep Puig i Cadafalch dirigeix el disseny dels vestits nous; el 1930, es dóna l'actual fesomia a les figures, dirigida per l'artista barceloní Salvador Alarma i realitzada per Josep Diamant i Llobet. El 1964 s'estrenen uns gegants nous, fets a imitació dels anteriors, però molt més lleugers, fabricats per Josep Maria Diamant i Montañés. L'últim artista a intervenir-hi, fins ara, ha estat Manuel Casserres, de Solsona.

De tot això, i molt més, tracta en Nicolau Guanyabens, membre de l'equip del Museu Arxiu, en aquest llibre que estem presentant. Es tracta d'un magnífic estudi històric que omple un buit en la bibliografia mataronina, i mereix formar part de tota biblioteca particular que vulgui tenir les obres fonamentals sobre la nostra ciutat.

L'autor ens aporta un treball rigorós des del punt de vista científic, ja que identifica i consulta totes les fonts rellevants per fonamentar el seu estudi; però a més ens trasmet el resultat de la seva recerca amb gran amenitat, amb un discurs força fluid, que convida a la lectura. El lector d'aquest treball no es trobarà una corrua de dades d'arxiu, sinó que cada època ve situada en el seu context històric general, i arreu traspua la vivència i els sentiments personals que l'autor, com a mataroní, respira.

La font fonamental per a documentar els primers temps d'aquesta història són els llibres de comptes de la confraria de la Minerva, ja que fins a mitjan segle XIX aquesta n'és la titular. Es conserven al Museu Arxiu de Santa Maria. Els llibres d'acords municipals i la premsa local són les altres fonts fonamentals que l'autor ha buidat exhaustivament per a documentar el seu llibre.

El llibre inclou un capítol especial dedicat a l'acompanyament musical dels gegants i un altre per als capgrossos. També compta amb l'apartat «Calaix de gegants», on es refereix el que es coneix fins ara de l'origen del nom Robafaves i altres qüestions relacionades amb els nostres gegants.

Cal també fer un esment positiu a l'edició de l'obra, magníficament cuidada pel Patronat Municipal de Cultura, que n'ha estat el promotor. Crec que es pot dir d'aquest estudi que és definitiu, que és un dels millors en el seu gènere, i que el lector, per poc interessat que estigui pel tema, s'ho passarà d'allò més bé llegint-lo.

Amadeu Pons i Serra

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

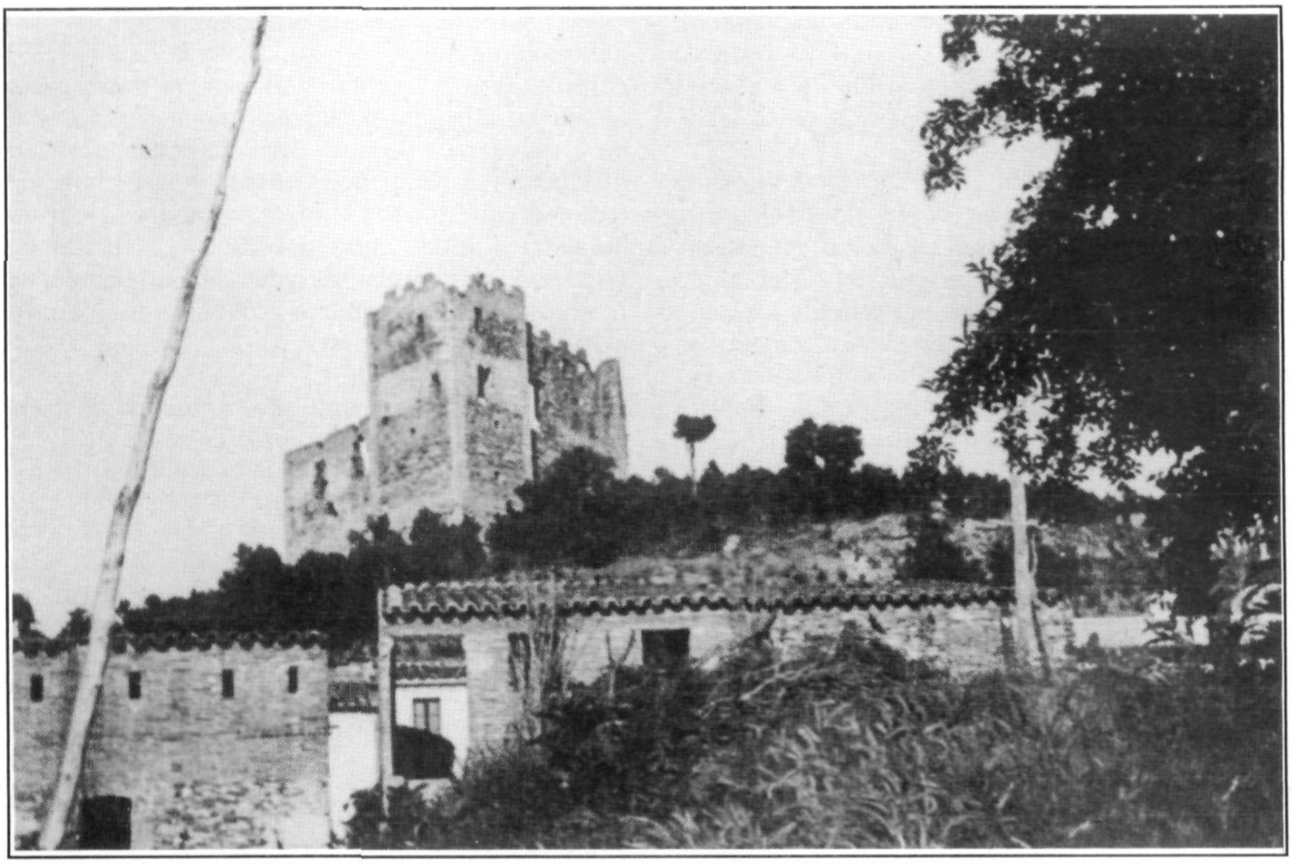

Castell de la Roca del Vallès (juny 1908).
Fotografia Ignasi Mayol i Passant. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Germans Mayol i Roca.

El Coll. Rectoria i campanar (juny 1908).
Fotografia Ignasi Mayol i Passant. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Germans Mayol i Roca.

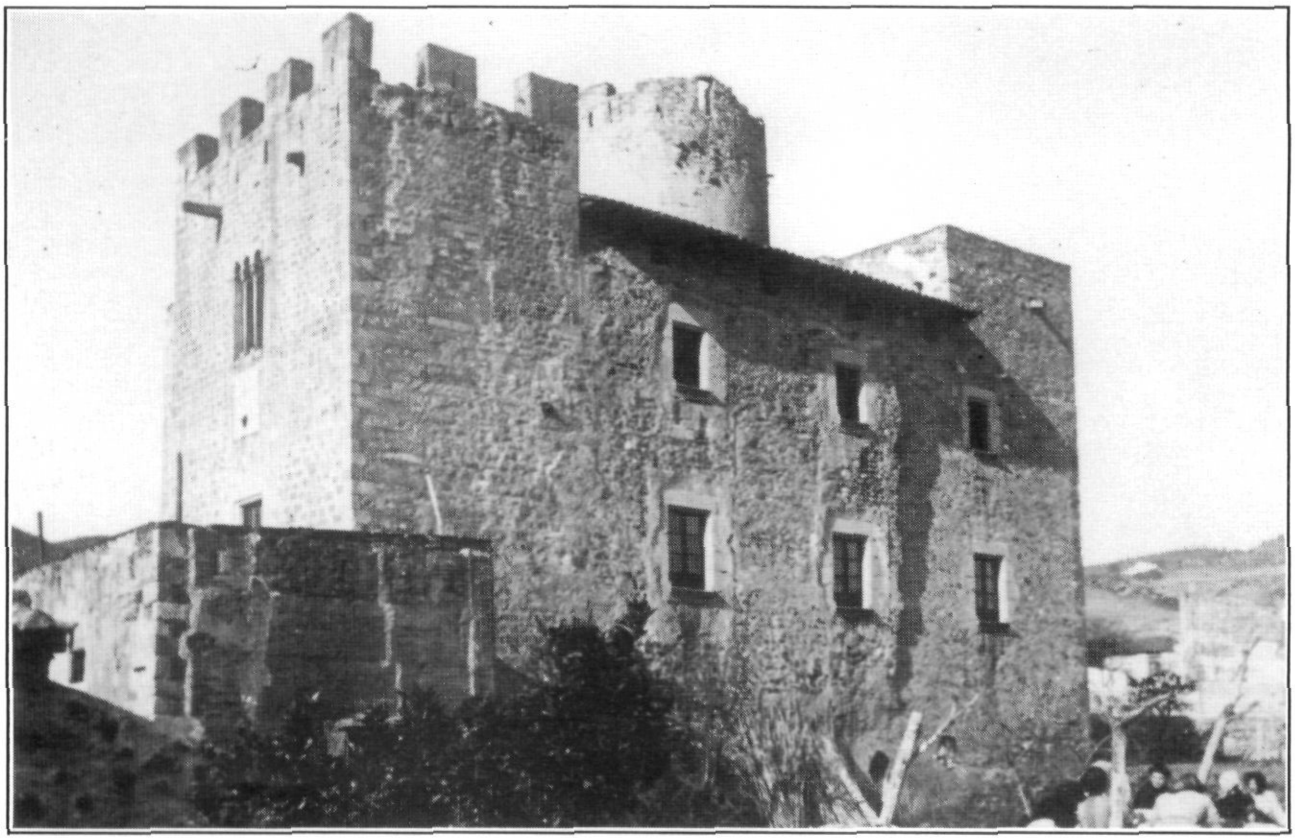

Castell de Vilassar de Dalt (febrer 1905).
Fotografia Ignasi Mayol i Passant. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Germans Mayol i Roca.

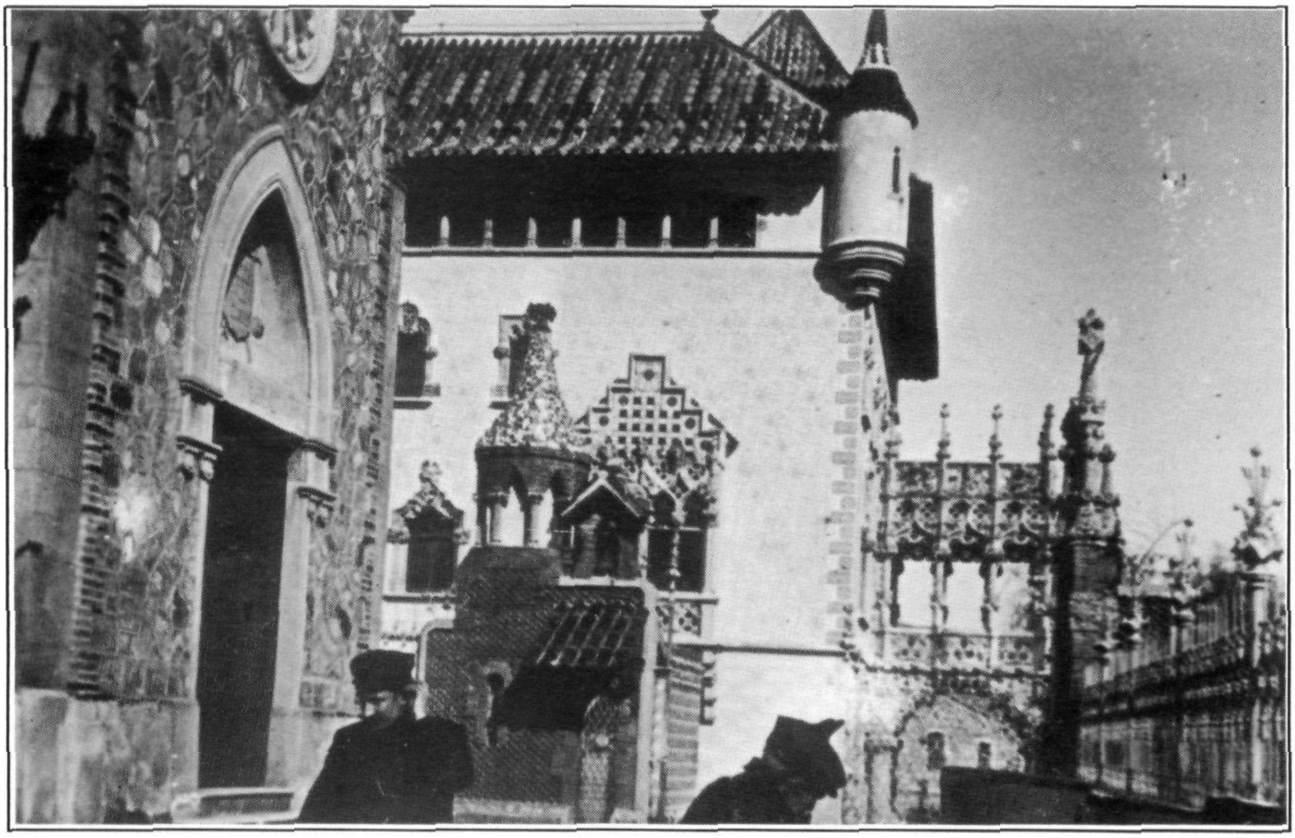

Can Garí del Cros. Argentona. S'hi observa l'antiga ermita de Sant Miquel.
Fotografia Ignasi Mayol i Passant. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Germans Mayol i Roca.

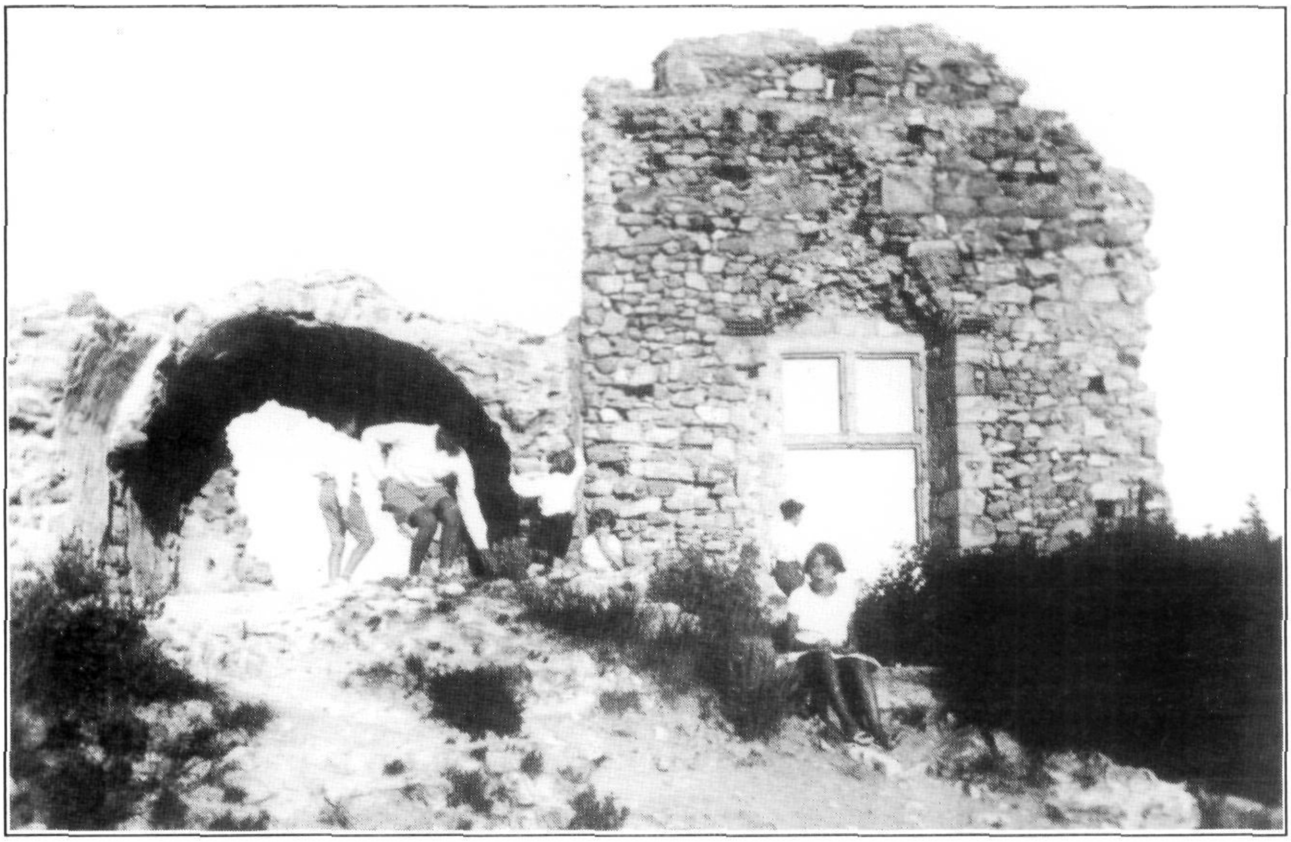

Castell de Burriac (agost 1930).
Fotografia Ignasi Mayol i Passant. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Germans Mayol i Roca.

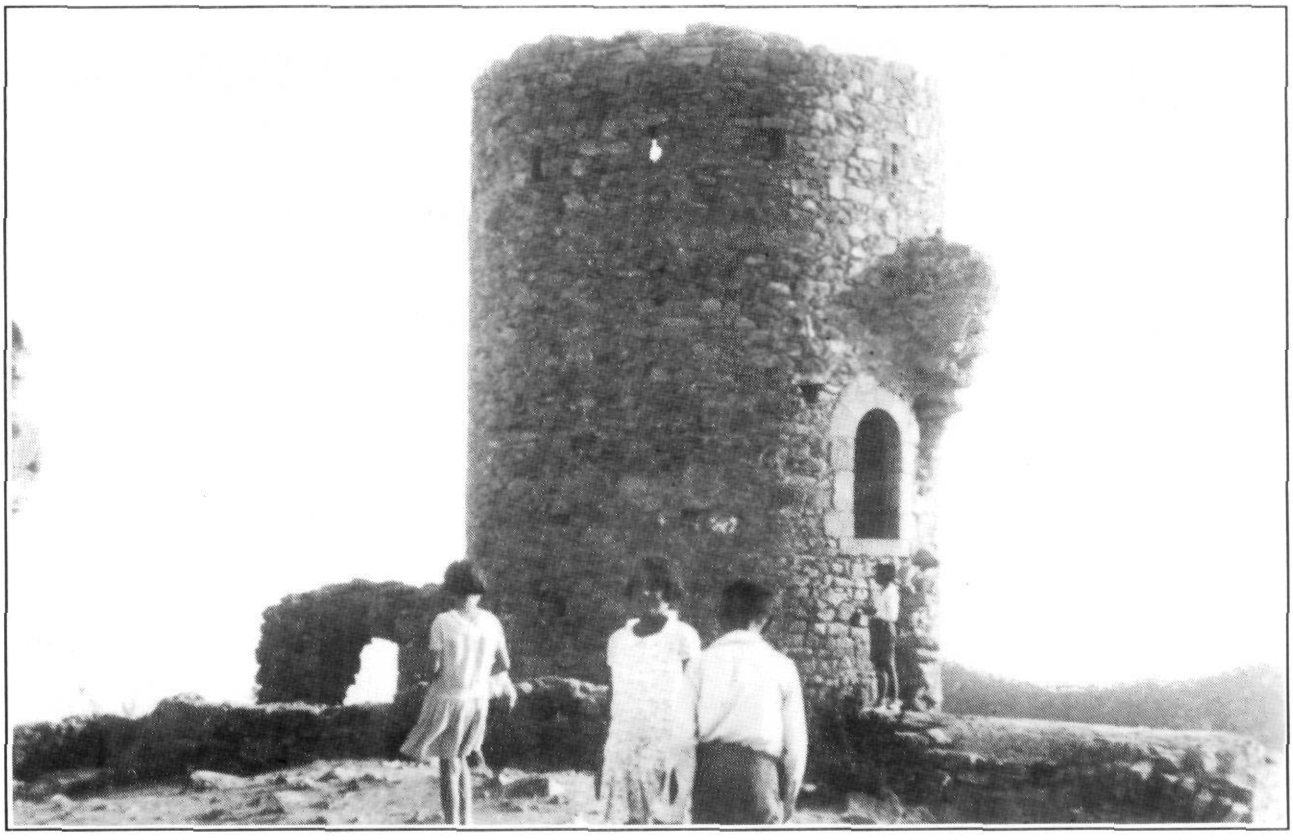

Castell de Burriac (agost 1930).
Fotografia Ignasi Mayol i Passant. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Germans Mayol i Roca.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

PMC

Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ